

Mediální obraz seniorů

Bc. Dagmar Kyselová

Diplomová práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií

akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Dagmar Kyselová**
Osobní číslo: **H138218**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Mediální obraz seniorů**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně č. 7/2014, včetně příloh, případně podle dalších materiálů. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce. S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena na způsob, jakým jsou senioři prezentováni ve vybraném periodiku, jaký mediální obraz je o seniorech vytvářen a jaké stereotypy tento obraz přináší. Bude porovnána jejich mediální prezentace v 80. letech 20. století a v roce 2014. Kombinací metod kvantitativního a kvalitativního výzkumu odpoví na otázku, jaký vybrané periodikum/periodika vytvářelo obraz osob v seniorském věku.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BURTON, G. a J. JIRÁK. Úvod do studia médií. Brno: Barrister & Principal, 2001.

JIRÁK, J. a B. KÖPPLOVÁ. Média a společnost. Praha: Portál, 2007.

REIFOVÁ, I. Slovník mediální komunikace. Praha: Portál, 2004.

SCHULZ, W. Analýza obsahu mediálních sdělení. Praha: Karolinum, 2004.

VIDOVICOVÁ, L. Stárnutí, věk a diskriminace – nové souvislosti. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2008.

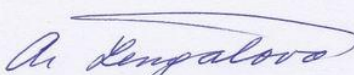
VOHRALÍKOVÁ, L. a L. RABUŠIC. Čeští senioři včera, dnes a zítra. Praha: VÚPSV, výzkumné centrum Brno, 2004.

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Silvia Neslušanová, PhD.**
Institut mezioborových studií

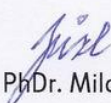
Datum zadání diplomové práce: **3. listopadu 2014**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2015**

V Brně dne 3. listopadu 2014

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
ředitel ústavu

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk diplomové práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – diplomovou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen připouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem diplomové práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na diplomové práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně 14. 2. 2015

.....
DAGMAR KYSELOVA' *Kyselova'*
Jméno, příjmení a podpis diplomanta

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá zjišťováním, analýzou a porovnáním témat, která byla se seniory spojována v deníku Mladá fronta v osmdesátých letech dvacátého století a v deníku Mladá fronta Dnes v současnosti. Zabývá se zjišťováním frekvence výskytu těchto témat ve vybraném médiu v těchto obdobích. Její teoretický základ představuje popis působení médií na společnost, základní charakteristiku vybraných médií a společenských podmínek, ve kterých vycházely. Je vymezen pojem senior a nejčastější stereotypy spojované se seniory. Výzkumná část práce obsahuje popis zjištěných témat, údaje o četnosti článků na tato témata, o jejich rozsahu a umístění. Je provedeno porovnání mezi oběma zkoumanými obdobími.

Klíčová slova: médium, senior, masová komunikace, stereotypy, periodika, článek, obsahová analýza

ABSTRACT

This diploma thesis deals with the identification, analysis and comparison of the topics that have been associated with seniors in the daily newspaper Mlada fronta in the eighties of the twentieth century and in the daily newspaper Mlada fronta Dnes today. It deals with identification of the occurrence frequency of these topics in the selected media during these periods. Its theoretical base is a description of the impact of the media on society, the basic characteristics of selected media and social conditions in which they were published. It defined the term senior and the most common stereotypes associated with seniors. The research part contains a description of the identified topics, information on the frequency of articles on these topics, their extent and location. A comparison is made between both researched periods.

Keywords: medium, senior, mass communication, stereotypes, periodicals, article, content analysis

Děkuji paní Mgr. Silvii Neslušanové, Ph.D. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1 MÉDIA A MEDIÁLNÍ KOMUNIKACE.....	10
1.1 SOCIÁLNÍ KONSTRUKCE REALITY	11
1.2 REPREZENTACE A STEREOTYPIZACE	12
1.3 CHARAKTERISTIKA VYBRANÉHO ČESKÉHO MÉDIA	15
2 SENIOR JAKO OBJEKT ZÁJMU MÉDIÍ.....	18
2.1 VYMEZENÍ POJMU „SENIOR“	18
2.2 VYMEZENÍ POJMU „DŮCHODCE“	20
2.3 STEREOTYPY SPOJOVANÉ SE SENIORY	22
3 PROBLEMATIKA PREZENTACE SENIORŮ V MÉDIÍCH.....	23
3.1 METODOLOGIE VÝZKUMU	23
3.1.1 Hlavní výzkumný cíl	23
3.1.2 Strategie výzkumu.....	24
3.1.3 Výzkumné soubory	25
3.1.4 Metody sběru výzkumných dat	27
3.1.5 Analýza zjištěných dat výzkumu	27
3.1.6 Časový harmonogram průběhu smíšeného výzkumu	30
4 VÝZKUMNÁ ZPRÁVA	31
4.1 TEMATICKÁ DESKRIKCE, INTERPRETACE A DISKUSE O VÝSLEDČÍCH KVALITATIVNÍHO ŠETŘENÍ.....	31
4.1.1 Témata současnosti zjištěná kvalitativní analýzou	31
4.1.2 Témata minulosti zjištěná kvalitativní analýzou.....	43
4.1.3 Diskuse o výsledcích kvalitativní analýzy	54
4.2 NUMERICKÁ DESKRIKCE, INTERPRETACE A DISKUSE O VÝSLEDČÍCH KVANTITATIVNÍHO ŠETŘENÍ.....	58
5 DISKUZE O VÝSLEDČÍCH SMÍŠENÉHO VÝZKUMU, SEBEREFLEXE VÝZKUMNÍKA A DOPORUČENÍ PRO PRAXI SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY	66
ZÁVĚR	70
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	72
SEZNAM OBRÁZKŮ	76
SEZNAM GRAFŮ	77
SEZNAM PŘÍLOH.....	78

ÚVOD

V České republice podobně jako v dalších státech dochází k tzv. demografickému stárnutí, tedy nárůstu podílu seniorů a současně poklesu podílu obyvatelstva v produktivním věku a populace mladší patnácti let ve společnosti. Toto stárnutí je dlouhodobým důsledkem poklesu porodnosti a prodlužování lidského života. Populační stárnutí je v současné věkové struktuře pevně zabudováno, proto je v nejbližší době nevyhnutelné.

Postupné stárnutí populace a vývoj věkového rozložení společnosti směrem k vyššímu zastoupení nejstarší věkové skupiny může vést ke vzniku nebo k prohloubení mezigeneračních rozporů. Stárnutí populace má také významné ekonomické aspekty, jako jsou rostoucí náklady na důchodové zabezpečení a zdravotnickou péči. Nutnost pokrýt rostoucí náklady může vést k napětí mezi ekonomicky aktivní a ekonomicky neaktivní částí společnosti, kam nutně spadá i podstatná část lidí v seniorském věku. V západní společnosti se lze setkat s názorem na seniory jako na problémové, neužitečné a fáze života po odchodu do důchodu je považována za dožívání.

Jedním z činitelů ovlivňujících názory a náhledy převládající ve společnosti jsou média. Média působí na společnost už jen volbou témat, kterým se věnují. Média jsou také vnímána jako zdroj normality. Od médií, alespoň těch seriózních, se očekává, že budou zejména zdrojem objektivních informací. Ve skutečnosti se opakují některé společensky zažití stereotypy a generalizace, které se tím ve společnosti dále posilují. Médii sdílené stereotypy vypovídají především o společnosti, v níž působí, a proto je důležité vědět, jaké obrazy nám média ve svých obsazích předkládají, neboť právě tyto obrazy, tj. celkové vyznění zpráv o daném tématu, nám ukazují realitu, v níž žijeme. V této práci se chci zabývat mediální prezentací seniorů a stereotypy, které jsou v ní obsažené. Vývoj mediální prezentace a stereotypů budu srovnávat v čase, v současnosti a ve vybraném úseku minulosti.

Práce je kromě úvodu a závěru rozdělena do dvou částí. V první části jsou definovány pojmy, které tvoří teoretický rámec práce: média a jejich vliv na společnost, „senior“ a „důchodce“ a stereotypy s nimi spojované. Dále se věnuji představení média, které je předmětem výzkumu, a historickým okolnostem zkoumaného období.

Pro výzkum jsem si zvolila dvě naprosto odlišná období, u kterých lze čekat velký rozdíl v obsahu médií. Prvním obdobím, kterému se budu věnovat, je první polovina osmdesátých let. Je to doba normalizace, doba pevné existence a moci režimu postaveného

na potlačení opatrného reformního pokusu z roku 1968. Zároveň je to doba, kdy pozdější, byť i jen mírné uvolnění společenských poměrů v rámci Gorbačovovy "перестройки и гласности"¹, nebylo příliš představitelné. V Praze v té době ve vedoucích funkcích seděli lidé dosazení sovětskou invazí z roku 1968 a v Moskvě lidé, kteří k nám invazní vojska poslali. Druhým zkoumaným obdobím je první polovina druhého desetiletí našeho století. Tedy doba, kdy je plná svoboda slova, ve smyslu nezasahování státní moci do obsahu soukromých médií, plně zajištěna zákony a dodržována v praxi. Objevují se ale jiné okolnosti fungování médií. Média pracují v tržním, velmi konkurenčním prostředí. Musí se proto vyrovnávat s ekonomickými tlaky jak ze strany trhu tvořeného čtenáři, tak ze strany inzerentů. V obsahu médií se také mohou projevovat zájmy a preference jejich soukromých vlastníků. Tato období jsou v celé diplomové práci uváděna jako „porovnávaná období“.

¹ „přestavba a glasnost“ – dílčí uvolnění politických poměrů a politika otevřenosti státních orgánů spojená s minimalizací potlačování svobod slova a informací (poznámka autorky)

1 MÉDIA A MEDIÁLNÍ KOMUNIKACE

*„Dočetl jsem se, že kouření doutníků škodí zdraví.
Tak jsem se rozhodl, že přestanu číst noviny.“*
Winston Churchill

*„Je dobito. Objímal jsem stromy, četl Káju Mařika a nečetl noviny.
Díky tomu jsem duševně zdrav.“*
Miloš Zeman

Médium je obecně cokoliv, co zprostředkovává děj. Je to obecně to, co existuje uprostřed a spojuje dvě nebo více stran.² Médium pro účely této práce je médium komunikační, tedy to, „co zprostředkovává někomu nějaké sdělení.“³ Na jedné straně mohou média zprostředkovávat osobní sdělení mezi dvěma jednotlivci a sloužit tak k podpoře interpersonální komunikace. Taková média se označují jako interpersonální. Podporují vznik nebo další existenci sociálních vztahů mezi jednotlivci. Jejich důležitými rysy jsou vzájemné vnímání obou komunikujících stran jako jedinečných individualit a oboustranná možnost vysílání a přijímání zpráv⁴. Na druhé straně mohou média sloužit komunikaci celospolečenské. Taková média se označují pojmem masová média. Masová média slouží ke komunikaci od jednoho zdroje sdělení k více příjemcům. Komunikace je jednosměrná, od vysílatele k příjemci. Příjemce je početná skupina lidí, kteří mezi sebou mají jen slabé nebo vůbec žádné sociální vazby.

Masových médií je více druhů, především tisk, rozhlas, televize nebo média založená na internetových technologiích, označovaná také jako „nová“ média⁵. Také definicí masových médií je více. Mohou to být „noviny, časopisy, filmy, rozhlasové a televizní vysílání, internetové stránky...vše, co je určeno k tomu, aby se šířilo z jednoho místa a mohlo být použito všemi, kdo na to narazí nebo si to vyhledají, to znamená, že příjemci či uživatelé novin, časopisů, vysílání apod. nejsou konkrétní jedinci či skupina jedinců, nýbrž

² REIFOVÁ, I. *Slovník mediální komunikace*, s. 139

³ JIRÁK, J., KOPLOVÁ, B. *Média a společnost*, s. 16

⁴ JIRÁK, J., KOPLOVÁ, B. *Média a společnost*, s. 21

⁵ JIRÁK, J., KOPLOVÁ, B. *Média a společnost*, s. 16

anonymní, jen obecně definované množiny, jež si pro svou velikost a anonymitu vysloužily označení masa.“⁶ Podle jiné definice mezi masová média patří „noviny, časopisy, knihy, pozemní, kabelové i satelitní televizní a rozhlasové vysílání, film, kompaktní disky i magnetofonové nahrávky, stejně jako ekvivalenty těchto „tradičních“ médií v kyberprostoru počítačových sítí, zvláště internetu.“⁷

Proces masové komunikace, tedy komunikace s využitím masových médií, byl popsán Laswellovým modelem komunikačního toku:

podavatel → sdělení → médium → publikum → účinek

Model je označován také jako **lineární** nebo **přenosový model komunikace**⁸.

Vyhraněný názor na vliv médií na společnost zastával McLuhan⁹, podle kterého přijímání vlivu médií činí z jejich uživatelů vězně ve vězení bez stěn. Blíže bude reálný vliv médií na společnost popsán v následujících podkapitolách.

1.1 Sociální konstrukce reality

Realita je sice pro většinu společnosti něčím pevně daným, něčím, co zde prostě je a není možné to zvrátit. Z pohledu humanitních a společenských věd, je však realita považována za fenomén sociálně podmíněný, který je vytvářen konkrétními jedinci a společnostmi. Sociální realita proto není jen jedna, ale může jich být prakticky nepřeberné množství. Už téměř sto let je stará teorie Thomasova teorému (jejím autorem byl americký sociolog a sociální psycholog William Issac Thomas). Podle ní lidé reagují především na význam, jaký pro ně konkrétní situace má, nejen na objektivní rysy té situace. Když jsou určité významy situací ustanoveny, lidské chování je ovlivněno připsaným významem¹⁰.

⁶ MIČIENKA, M., JIRÁK, J. *Základy mediální výchovy*, s. 285

⁷ JIRÁK, J., KOPLOVÁ, B. *Média a společnost*, s. 22

⁸ SCHULZ, W. *Analýza obsahu mediálních sdělení*, s. 19

⁹ MCLUHAN, M. *Understanding media: the extensions of man*, s. 34

¹⁰ REIFOVÁ, I. *Slovník mediální komunikace*, s. 262

„Svět každodenního života není ... pouze světem, který obyčejní členové společnosti pokládají za danou realitu při svém subjektivním a cílevědomém každodenním jednání. Je to také svět, který má svůj původ v jejich myšlenkách a činnostech a který je právě těmito myšlenkami a činnostmi jako reálný udržován.“¹¹ Proces vytváření realit má tři kroky: externalizace, objektivizace a internalizace¹². V rámci externalizace se člověk projevuje směrem do okolního světa, dochází ke střetu různých realit. Takto externalizované skutečnosti se stávají objektivní v rámci objektivizace. V celém procesu vytváření reality je naprosto klíčová. Během objektivizace se všechno to, čím se člověk projevoval do svého okolí během procesu externalizace, stává na člověku nezávislou objektivní skutečností. Proces uzavírá internalizace, kdy člověk přijímá takto vzniklou realitu do své vlastní reality.

Klíčovou roli ve vytváření realit hraje jazyk, který zajišťuje předávání osobních a kolektivních zkušeností a jejich ukládání v osobní i kolektivní paměti. „Jazyk navíc poskytuje prostředky k objektivizaci nových zkušeností, umožňuje jejich začlenění do již existujícího souboru vědění...“¹³ Média používají jazyk, který sdílí s příjemci. Média pomocí jazyka „zpřítomňují“ různé události a objekty a příjemcům je tak objektivizují.

1.2 Reprezentace a stereotypizace

Pojem *reprezentace* sociální skutečnosti souvisí s faktem, že každé mediální sdělení se vztahuje k nějaké mimomediální skutečnosti. Mediální sdělení využívá prvků reálného, fyzického světa a jejich prostřednictvím „představuje svět soudů a představ a sociálních vztahů, v němž žijeme, využívá představy, které o tom světě sdílíme s dalšími příslušníky naší společnosti. Tyto představy může popírat, či přispívat k potvrzení jejich platnosti.“¹⁴

¹¹ BERGER, P., LUCKMANN, T. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*, s. 25

¹² BERGER, P., LUCKMANN, T. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*, s. 128

¹³ BERGER, P., LUCKMANN, T. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*, s. 70

¹⁴ JIRÁK, J., KOPLOVÁ, B. *Média a společnost*, s. 138

Reprezentace je proces, který abstraktním pojmům dává konkrétní podobu, což může být podle Richada Dyera¹⁵ provedeno některým ze čtyř různých způsobů:

- **re-prezentace** (znovupředvedení) odkazující především k využití zvyklostí, které se využívají při zobrazování, předvádění či zpřítomňování světa,
- **reprezentativnost** (typizace – má nejbližší k pojmu „stereotyp“), tedy to, které typy osob média využívají, k reprezentaci jednotlivých sociálních skupin,
- **prezentování**, které nás informuje, kdo je za reprezentaci zodpovědný a jak instituce vytvářející obsah prezentování ovlivňují,
- **co si publikum myslí**, že mu médium předvádí – význam zamýšlený a význam pochopený se totiž mohou lišit a v tom případě je reprezentací to, co o předváděném soudí publikum.

Uvedená chápání pojmu reprezentace naznačují, že mediální skutečnost nemusí být nutně zpřítomněním sociální skutečnosti. Může být reprezentací jen některých vybraných pohledů na sociální skutečnost. Tak je možná určitá předpojatost v mediální skutečnosti, tedy zkreslené vidění světa vlivem negativního vyobrazování menšin, preferováním určité politické orientace nebo politické strany nebo upřednostňováním hodnot konsensuálně uznávaných ve společnosti.

Pro všechny mediální skutečnosti, kterým publikum přiznává určitou míru realističnosti, platí, že popisují různé společenské skupiny a jejich hodnoty, postoje nebo předsudky. Zvláště v případě, kdy publiku chybí osobní zkušenost s takovou společenskou skupinou, přebírá snadno jako sociální skutečnost, to co je uvedeno v médiích. Za podpory médií tak dochází ke stereotypizaci společenských skupin a vzniku stereotypů¹⁶.

Stereotypy jsou zjednodušenými reprezentacemi nějakého rysu, projevu nebo postoje. Platí o nich, že to jsou interpretační zkratky. Ve spojení s mediální prezentací lze najít definici stereotypu jako „sociální klasifikace určitých skupin a jejich reprezentace pomocí zjednodušujících, neověřených, zobecňujících znaků, jež výslovně (explicitně) nebo nevýslovně (implicitně) představují soubor hodnot, soudů a předpokladů týkajících se

¹⁵ JIRÁK, J., KOPLOVÁ, B. *Média a společnost*, s. 141

¹⁶ BURTON, G., JIRÁK, J. *Úvod do studia médií*, s.189

chování skupin, jejich vlastností, minulosti a vývoje.“¹⁷ Stereotypy nejsou pochopitelně omezeny jen na oblast médií, vznikají v každodenním životě společnosti. Podle Waltera Lippmanna¹⁸ mají stereotypy následující funkce:

- **uspořádání** – stereotypy mají uspořádat realitu do snadno pochopitelné podoby a mají klíčovou roli v tom, jak rozumíme světu a společnosti,
- **„zkratky“** – stereotypy vedou rychlou cestou k identifikaci významu,
- **odkazování ke „světu“** – stereotypy představují určitý dosažený konsensus v pohledu na svět, jsou výrazem dominantní ideologie,
- **vyjádření „našich“ hodnot a postojů** – stereotypy jsou platné, jen když je ustaveno sdílené přesvědčení, že právě tyto stereotypy představují názor či postoj nějaké skupiny.

Nelze říct, že stereotypy samy o sobě jsou špatné. Stereotypy mohou usnadňovat prvotní orientaci v některých problémech. Často ale jsou nositeli předsudků, dle kterých lidé vnímají a hodnotí určité skupiny lidí nebo jevů. Stereotypy mohou mít jak negativní, tak pozitivní významy. Z pohledu této práce je důležitý zejména ten fakt, že média patří mezi ty činitele, kteří se spolupodílejí na vzniku, šíření a posilování stereotypů.

Negativní roli stereotypů ale zdůrazňuje například sociolog a filosof Andrew Pickering. Podle něj stereotypy fungují jako nástroje umístování osob v rámci univerza z privilegované perspektivy vymezující jinakost/označování jiným¹⁹. Pokud je někdo označen za „jiného“, znamená to, že se odchyluje od toho, co se považuje za normální, důležité a bezpečné. Takové označení se pokouší oddělit privilegované od podřízených. Snaží se „jiného“ odsunout na periferii. Takové odsunutí na periferii znamená vlastně sociální vyloučení (sociální exkluzi). Sociální vyloučení vnímá jako vážný problém i Evropská unie. Vyloučení starších osob jako problém k řešení vysloveně zmiňuje Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 1098/2008/ES ze dne 22. října 2008 o Evropském roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení (2010)²⁰.

¹⁷ JIRÁK, J., KOPLOVÁ, B. *Média a společnost*, s. 145

¹⁸ BURTON, G., JIRÁK, J. *Úvod do studia médií*, s. 190

¹⁹ SEDLÁKOVÁ, R. *Obraz seniorů a stáří v českých médiích...*, s. 197

²⁰ *Úřední věstník Evropské unie L 298/20*, s. 21

1.3 Charakteristika vybraného českého média

Pro svůj výzkum jsem zvolila tisk (tištěná média). U jiných forem médií by nebylo možné provést porovnání mezi současností a minulostí, protože média buď neexistovala („nová“ média) nebo nejsou dostupné v potřebné míře záznamy z minulosti (televize, rozhlas). V rámci tisku (tištěných médií) jsem se rozhodla pro *periodika*, kam obecně patří pravidelně vycházející noviny, v současnosti hlavně deníky, a časopisy určené široké veřejnosti²¹. Rozhodla jsem se pro deník, u kterého je perioda vydání jeden den, většinou s výjimkou nedělí a ostatních svátků. Deník totiž svým častým a pravidelným výskytem umožňuje výzkum jak kvalitativní tak kvantitativní metodou výzkumu. V této kapitole bude vysvětlen důvod volby konkrétního periodika (deníku), stručně popsána jeho historie a budou zmíněny některé dobové okolnosti jeho fungování.

Pro svou práci jsem chtěla vybrat významný (měřeno počtem výtisků) deník, u kterého je patrná kontinuita mezi minulostí, osmdesátými lety minulého století, a současností. Vyšla jsem z toho, že ve sledovaném období minulosti byly deníky s nejvyšším nákladem Rudé právo, Zemědělské noviny, Svobodné slovo, Mladá fronta, Práce, Lidová demokracie a Čs. Sport²². Dále jsem předpokládala, že kontinuitu periodika zásadně ovlivnily především změny po listopadu 1989. Jako první z významných periodik minulosti přestala v roce 1994 vycházet Lidová demokracie. Zemědělské noviny a Svobodné slovo, po různých změnách názvu, definitivně přestaly vycházet shodně v roce 2001²³. Deník Práce už také nevychází. Čs. Sport, který pokračuje pod zkráceným názvem Sport, jsem vyloučila, protože to bylo a je úzce zaměřené periodikum věnující se převážně sportu. Stále vychází, byť po změně názvu a změně vydavatele, další dva z výše uvedených deníků: Mladá fronta a Rudé právo. Zvolila jsem deník Mladá fronta (v minulosti) respektive Mladá fronta Dnes (v současnosti). U Rudého práva mě odrazovala vyhraněná ideologická orientace někdejšího „orgánu Ústředního výboru Komunistické strany Československa.“²⁴ Pro volbu Mladé fronty a Mladé fronty Dnes mluvila také dostupnost archivních výtisků v Moravské zemské knihovně (MZK) v Brně.

²¹ BEDNAŘÍK, P., JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, B. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*, s. 16

²² BEDNAŘÍK, P., JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, B. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*, s. 328

²³ KAŠÍK, M. *Historie deníků k 1. 3.2010*

Deník Mladá fronta vznikl na konci druhé světové války. Byl založen okruhem levicových intelektuálů v čele s prvním šéfredaktorem Jaromírem Hořcem. Redakce Mladé fronty využívala sídlo německého deníku Der Neue Tag, který během protektorátu nahradil tradiční německy psaný liberální deník Prager Tagblatt. Der Neue Tag po osvobození Československa pochopitelně přestal vycházet a ani Prager Tagblatt nebyl obnoven. Na počátku padesátých let byla Mladá fronta začleněna pod Československý svaz mládeže (ČSM), který vznikl v roce 1949 jako jednotná organizace mládeže řízená Komunistickou stranou Československa (KSČ). Po „pražském jaru“ 1968, kdy se ČSM rozpadl, se Mladá fronta v roce 1970 stala oficiálním tiskovým orgánem Socialistického svazu mládeže (SSM). SSM byl nástupnickou organizací ČSM, fungující na obdobných principech vedení KSČ. SSM vznikl v listopadu 1970 jako jedna z nových respektive obnovených organizací, které se staly oporou normalizačního režimu.

Tato práce se zabývá Mladou frontou z období první poloviny osmdesátých let minulého století, kdy obecně šlo o médiích říct, že byly veřejnou tváří normalizace²⁵. Normalizace byla pojmem zavedeným Moskevským protokolem z 27. srpna 1968 pro návrat do podstatně méně svobodných poměrů před začátkem reformy z roku 1968²⁶. V rámci reformy roku 1968 došlo v oblasti svobody slova k dočasnému uvolnění poměrů. Od února cenzura prakticky zastavila činnost a pak byla dokonce zákonem ze dne 26. června 1968 zakázána: „*Cenzura je nepřípustná...Cenzurou se rozumějí jakékoliv zásahy státních orgánů proti svobodě slova a obrazu a jejich šíření hromadnými informačními prostředky.*“²⁷ a²⁸ Podepsáni vlastní rukou prezident Československé socialistické republiky (ČSSR) Svoboda, předseda Národního shromáždění ČSSR Smrkovský a předseda vlády ČSSR Černík. Zákaz cenzury ale nevydržel ani dva měsíce. Už 13. září 1968 podepisují Svoboda, Smrkovský a Černík něco úplně jiného: „*úřad...má ...zajišťovat, aby v periodickém tisku...nebyly zveřejňovány informace, které obsahují*

²⁴ Rudé právo, s. 1

²⁵ BEDNAŘÍK, P., JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, B. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*, s. 336

²⁶ NEBOJSA, B. *Normalizace, to je ono!*, s. 9

²⁷ NEBOJSA, B. *Normalizace, to je ono!*, s. 13

²⁸ Zákon č. 84 ze dne 26. června 1968, o periodickém tisku...

skutečnosti, jež jsou v rozporu s důležitými zájmy vnitřní nebo zahraniční politiky státu.“²⁹

Počátkem normalizace došlo k vypuzení většiny pracovníků médií spojených s reformami z jejich míst v redakcích. Byly zavedeny pevné mechanismy kontroly a řízení médií a jejich obsahu³⁰. Mladá fronta (MF) patřila mezi osmnáct deníků, které v ČSSR vycházely³¹. S nákladem 230 až 250 tisíc výtisků byla čtvrtým nejčtenějším deníkem³².

MF Dnes (MFD) začala pod názvem Mladá fronta Dnes vycházet 1. září 1990. Podobným názvem navázala na předlistopadovou Mladou frontu, ale vydávala ji nově vytvořená akciová společnost M a F, založená redaktory předlistopadové Mladé fronty. Společnost M a F sice převzala i čtenářskou základnu (předplatitele) předlistopadové Mladé fronty, ale z právního hlediska se jedná o zcela jiný deník. V roce 1991 vytvořila společnost M a F společně s francouzským investorem, společností Socpresse, novou akciovou společnost MaFra. Pod společnost MaFra přešel také deník MFD. Od roku 1995 byla MaFra plně vlastněna německým koncernem Rheinisch-Bergische Druckerei- und Verlagsgesellschaft, GmbH. V roce 2013 ji koupila firma Agrofert podnikatele a politika Andreje Babiše.

V současnosti je cílem listu „...*podávat pravdivý a plnohodnotný obraz o světě, ve kterém žijí jeho čtenáři. Součástí tohoto obrazu musí být aktuální a kvalitní zpravodajství, stejně jako užitečné servisní informace či oddechové čtení ve specializovaných přílohách.*“³³

Každý den jsou její součástí standardní rubriky: Z domova, Ekonomika, Publicistika, Ze světa, Kultura, Názory, Zprávy z regionu a Sport. MFD patří k nejvýznamnějším tištěným deníkům v České republice (ČR). Dle odhadů Unie vydavatelů za 2. a 3. čtvrtletí 2014 je čtenost MFD na jedno vydání 695 tisíc čtenářů³⁴. Takový výsledek ji z pohledu čtenosti řadí na druhé místo, první je deník Blesk (čtenost 1,112 mil.). S ohledem na zcela jiné zaměření bulvárního deníku Blesk je tak MFD dlouhodobě nejčtenějším seriózním deníkem v ČR. Společnost MaFra ji tak právem označuje za svoji „*vlajkovou loď*“³⁵.

²⁹ Zákon č. 127 ze dne 13. září 1968, o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku...

³⁰ BEDNAŘÍK, P., JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, B. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*, s. 336

³¹ BEDNAŘÍK, P., JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, B. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*, s. 339

³² BEDNAŘÍK, P., JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, B. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*, s. 328

³³ http://www.mafra.cz/cs/mafra-tiskove-zpravy.asp?y=mafra_all\cs_o-spolecnosti_portret-spolecnosti.htm

³⁴ MEDIAN, STEM/MARK, *MEDIA PROJEKT: 2. a 3. čtvrtletí 2014*

³⁵ http://www.mafra.cz/cs/mafra-tiskove-zpravy.asp?y=mafra_all\cs_o-spolecnosti_portret-spolecnosti.htm

2 SENIOR JAKO OBJEKT ZÁJMU MÉDIÍ

„Stárnout začínáme, jakmile rezignujeme na mládí.“

Winston Churchill

„Bojíme se stáří a přitom si nejsme jisti, zda se ho dožijeme.“

Jean de La Bruyère

V této kapitole se budu věnovat především vymezení pojmů senior a důchodce a stereotypům, které jsou s nimi běžně spojovány.

2.1 Vymezení pojmu „senior“

Pojem *senior* má několik významů. Slovník cizích slov uvádí hned čtyři: starší nebo nejstarší příslušník určité skupiny, starší ze dvou držitelů stejného jména (opak k výrazu junior), účastník sportovních soutěží v kategorii dospělých nebo církevní hodnostář v některých církvích (například v Českobratrské církvi evangelické)³⁶. V případě označení mladšího nebo staršího nositele téhož jména „senior“ nemusí být ani zdaleka starý. V této práci se pod pojmem senior rozumí pochopitelně první uvedený význam, ale i u něj je třeba upřesnění. Obecně je pojem senior nejčastěji spojován se starým, starším člověkem³⁷. Nejjednodušší a nejsnazší je proto vymezení pojmu senior věkem. Dnes je nejčastěji používané členění druhé poloviny lidského života na čtyři úseky³⁸:

- 45 – 59 let – střední nebo též zralý věk
- 60 – 74 let – vyšší věk nebo rané stáří (počínající nebo časné stáří)
- 75 – 89 let – stařecký věk neboli sénium, vlastní stáří
- 90 let a více – dlouhověkost

³⁶ KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*, s. 699

³⁷ SAK, P., KOLESÁROVÁ, K. *Sociologie stáří a seniorů*, s. 27

³⁸ HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*, s. 20

V poslední době se ale, spolu s prodlužující se délkou lidského života, objevují i jiná vymezení stáří³⁹:

- věk 65 – 74 let – mladí senioři,
- věk 75 – 84 let – staří senioři,
- věk 85 a více roků – velmi staří senioři.

Změna vymezení pojmu senior souvisí se změnou průměrné délky života. Oproti době před sto lety se podstatně prodloužila průměrná délka lidského života, přibližně o 30 let. Změnila se i jeho kvalita, senioři podstatně více utvářejí dlouhověkovou společnost⁴⁰. Používají se i méně podrobné definice stáří, které toto období nijak podrobněji nečlení. Podle Světové zdravotnické organizace (World Health Organization – WHO) je „starší“ ten, kdo dosáhne šedesáti let věku⁴¹.

Z pohledu sociální pedagogiky je možné setkat se s definicí stáří z několika různých aspektů doplňujících výše popsané kalendářní (chronologické) vymezení stáří⁴². Prvním z nich je stáří biologické, které spočívá v opotřebením organismu involučními změnami (atrofie, pokles funkční zdatnosti) a chorobami typickými pro vyšší věk (ateroskleróza). Zdůvodnění biologického stárnutí je různé. Příčinou mohou být mutace deoxyribonukleové kyseliny (DNA) vedoucí ke změnám buněk v organismu⁴³. Jinými důvody biologického stárnutí mohou být volné radikály – nestabilní atomy a molekuly v organismu nebo úbytek hormonů produkovaných v lidském mozku hypotalamem⁴⁴. Biologické stárnutí se projevuje na oběhovém nebo nervovém systému⁴⁵. Biologické stáří je značně individuální a mezi různými jedinci stejného kalendářního věku jsou značné rozdíly v míře dosažení biologického stáří. Druhým pohledem je stáří sociální, které je definované především změnou životní role a životního stylu v souvislosti s odchodem do důchodu.

³⁹ MÜHLPACHR, P., BARGEL, M. *Senioři z pohledu sociální pedagogiky*, s. 15

⁴⁰ SAK, P., KOLESÁROVÁ, K. *Sociologie stáří a seniorů*, s. 10

⁴¹ WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Active Ageing, A Policy Framework*, s. 4

⁴² MÜHLPACHR, P., BARGEL, M. *Senioři z pohledu sociální pedagogiky*, s. 13

⁴³ WILLIAMSON, J. *Aging and society: an introduction to social gerontology*, s. 33

⁴⁴ WILLIAMSON, J. *Aging and society: an introduction to social gerontology*, s. 35

⁴⁵ BERGENER, M., ERNIMI, M., STÄHELIN, H. *Dimensions in aging*, s. 143

Aby bylo možné jednoznačně klasifikovat, jestli se u zkoumaných článků ve výzkumné části práce jedná o seniory nebo ne, bylo nutné tento pojem pro účely této práce jasně definovat. Z výše uvedených hledisek a definic jsem použila to, že za seniora lze považovat člověka staršího než šedesát let. Tento názor ostatně sdílí i většina naší společnosti. Hranici šedesát let jako odpověď na otázku od kolika let je člověk seniorem zvolilo 45% populace, kumulativně s těmi, kdo uvedli věk nižší, pak 54% populace⁴⁶. Tato hranice je zmiňována i ve starších zdrojích, jako je lidová píseň *Gazda su já starý*: „*Po téj padesátce došla šedesátka a tá otevrela méj starobě vrátka.*“⁴⁷

2.2 Vymezení pojmu „důchodce“

Pojem důchodce je často vnímán jako synonymum ke slovu senior. Tyto pojmy se spojují podstatné části naší populace⁴⁸. Ani pojem důchodce však není jasnější a jednoznačnější než pojem senior. Jednoduše řečeno, důchodce je ten, kdo pobírá důchod. A zde je první nejednoznačnost. Podle platné legislativy jsou ze základního veřejného důchodového pojištění poskytovány důchody starobní (včetně tzv. předčasného starobního důchodu), invalidní, sirotčí, vdovský a vdovecký⁴⁹. Jako synonymum k pojmu senior by tedy měl být výraz „starobní důchodce“.

Takto pojatý pojem důchodce ale odkazuje zejména k sociálnímu stáří. S odchodem ze zaměstnání je spojená ztráta sociální role, tato představa zúzkostňuje, dva až pět let před odchodem do důchodu začínají mít lidé pocit, že stojí na okraji propasti⁵⁰. Přitom hranice této propasti není jasná. Konstrukce věku, kdy občan ČR splní podmínky nároku na starobní důchod, jsou dost složité. Vstupují do nich jak kalendářní věk, tak doba důchodového pojištění, pohlaví a u žen i počet vychovaných dětí. Kalendářní věk se postupem času legislativními změnami zvyšuje. Kromě zvýšení absolutní věkové hranice dosažení důchodového věku je cílem změn také potlačení vlivu pohlaví a počtu dětí. Podmínky pro muže a pro ženy bez ohledu na počet dětí se mají sjednotit v roce 2041, kdy

⁴⁶ SAK, P., KOLESÁROVÁ, K. *Sociologie stáří a seniorů*, s. 26

⁴⁷ *Gazda su já starý*, [HTTP://WWW.HRADISTAN.CZ/CD08.HTM](http://www.hradistan.cz/cd08.htm)

⁴⁸ SAK, P., KOLESÁROVÁ, K. *Sociologie stáří a seniorů*, s. 27

⁴⁹ *Důchodové pojištění*, <http://www.mpsv.cz/cs/3>

⁵⁰ HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*, s. 16

všichni narození v roce 1974 dosáhnou důchodového věku v 66 letech a 8 měsících. Dále bude důchodový věk růst s každým rokem narození o 2 měsíce s tím, že v současné legislativě není žádné omezení.

Situaci ohledně jednoznačného pochopení pojmu důchodce pak ještě komplikují další fakta. Předně splnění podmínek pro výplatu starobního důchodu neznámá povinnost přestat pracovat a zažádat si o důchod. Je možné o důchod nepožádat, pracovat (platit důchodové pojištění) dále a získat tak vyšší důchod v okamžiku, kdy o něj plátce pojistného skutečně požádá. Je možné o důchod požádat a pracovat dál, využívat tak souběh starobního důchodu a příjmů z práce. V takovém případě se také setkáváme s postupným omezováním pracovní aktivity před úplným ukončením pracovní činnosti. U zaměstnanců to může být práce na zkrácený úvazek nebo jen po část roku, například „v sezóně“. U živnostníků pak to, že si prostě „berou méně práce.“ Stejně tak je možný, za určitých podmínek, naopak předčasný odchod do důchodu bez nutnosti splnění výše uvedených podmínek. V takových případech je ale výše starobního důchodu trvale krácena. Na druhou stranu jsou lidé, kteří nikdy starobní důchod pobírat nebudou, protože nikdy nesplní podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na důchod, kterou nelze nijak prominout.

O pojmu důchodce proto naprosto nelze říci, že by byl přesnější a jednoznačnější než pojem senior. Současné používání pojmů senior a důchodce by mohlo vést k nejasnosti a nejednoznačnosti a proto ve výzkumné části nebudu pojem důchodce využívat. Budu používat pojem senior. Výjimkou samozřejmě budou citace z článků, kde budou použity ty termíny, které obsahoval citovaný článek.

2.3 Stereotypy spojované se seniory

Věkových stereotypů ve společnosti existuje celá řada. Podle výsledků výzkumu Aegeismus 2007 zastává více jak polovina respondentů následující názory na seniory⁵¹:

- mnoho se jich nevyzná v současném světě,
- většina se jich cítí osamělá,
- staří lidé jsou vnitřně vyrovnanější než mladí,
- staří lidé jsou dnes vyřazení z mnoha oblastí veřejného života,
- staří lidé představují pro státní rozpočet příliš velkou zátěž.

Dle výzkumu názorů a postojů české populace k seniorům je podle převažujícího mínění typický senior člověk po šedesátce, který pobírá starobní důchod, má vnoučata a má, nebo mu reálně hrozí, zdravotní problémy⁵². Mezi stereotypy spojované se seniory lze uvést i „mýty o stáří“, které uvádí Haškovcová⁵³. Nejvýznamnější z nich jsou:

- *mýtus falešných představ*: starý člověk bude plně spokojen, když budou zajištěny jeho materiální potřeby.
- *mýtus zjednodušené demografie*: stáří začíná v den, kdy člověk dosáhl hranice věku pro odchod do důchodu,
- *mýtus homogenity*: všichni senioři jsou na pohled stejní, a proto mají i stejné potřeby,
- *mýtus neužitečného času*: když senior nechodí do práce, tak nic nedělá,
- *mýtus ignorance*: když už nepracuje, nemusíme si ho všímat.

Stejně tak lze za stereotyp spojovaný se seniory označit představu, že všichni, kdo dosáhli důchodového věku, jsou považováni za staré, méně hodnotné pracovníky, protože všichni senioři mají vlastnosti vyzrálého stáří⁵⁴.

⁵¹ VIDOVIČOVÁ, L. *Stárnutí, věk a diskriminace*, s. 152

⁵² SAK, P., KOLESÁROVÁ, K. *Sociologie stáří a seniorů*, s. 27

⁵³ HAŠKOVCOVÁ, H. *Sociální gerontologie, aneb, Senioři mezi námi*, s. 119

⁵⁴ HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*, s. 32

3 PROBLEMATIKA PREZENTACE SENIORŮ V MÉDIÍCH

3.1 Metodologie výzkumu

Problematika seniorů a jejich prezentace v médiích, to, zda-li média stereotypy o seniorech podporují, nebo ne, budu zkoumat v další části mé práce. Budu zkoumat, jestli mediální obraz seniorů vůbec tyto stereotypy potvrzuje nebo naopak popírá respektive, jestli je mediální obraz seniorů vůbec v nějakém vztahu k těmto stereotypům. Zajímá mě, jaký mediální obraz byl o seniorech vytvářen, jaké stereotypy tento obraz přinášel. Zjišťuji, zda došlo ke změně mediálního obrazu v porovnávaných obdobích, je-li mediální obraz jiný a případně v čem. Jak už bylo uvedeno, pod pojmem *porovnávaná období* se rozumí první polovina osmdesátých let dvacátého století jako *minulost* na jedné straně a první polovina druhého desetiletí dvacátého prvního století jako *současnost* na druhé straně.

3.1.1 Hlavní výzkumný cíl

Hlavním výzkumným cílem je zjistit, analyzovat a porovnat, jaká témata byla se seniory spojována a zjistit frekvenci výskytu těchto témat ve vybraném médiu v různých časových obdobích.

Hlavní výzkumná otázka zní: **Jaká klíčová témata byla nastolována v souvislosti s prezentací seniorů v osmdesátých letech minulého století v deníku Mladá fronta v porovnání se současností v deníku Mladá fronta Dnes, která klíčová témata se objevují nejčastěji v uvedených médiích a obdobích, a jak se změnila frekvence jejich výskytu, rozsah článků a umístění v periodiku?**

K zodpovězení hlavní výzkumné otázky jsem si položila několik dílčích výzkumných otázek:

1. Jaká klíčová témata jsou spojována se seniory v současnosti?
2. Jaká klíčová témata byla spojována se seniory v osmdesátých letech minulého století?
3. Jak se změnila frekvence výskytu klíčových témat spojených se seniory v porovnávaných obdobích?
4. Jak se změnilo umístění klíčových témat spojených se seniory v rámci periodika v porovnávaných obdobích?
5. Jak se změnil rozsah článků dotýkajících se seniorů v porovnávaných obdobích?

3.1.2 Strategie výzkumu

Vzhledem k cíli práce a nastoleným výzkumným otázkám jsem využila kombinaci kvalitativního a kvantitativního výzkumu označovanou jako *smíšená strategie výzkumu*. Tato strategie výzkumu je dle Gavory⁵⁵ vhodná pro případy, kdy je cílem výzkumu explorace a popis případu v kvalitativní části výzkumu a následně statistický popis pro ověření teorie vytvořené kvalitativním výzkumem. Ve vztahu k doplňujícím výzkumným otázkám lze říct, že za pomoci kvalitativního výzkumu jsem hledala odpověď na doplňující výzkumné otázky 1 a 2 a za pomoci kvantitativního výzkumu jsem hledala odpověď na doplňující výzkumné otázky 3, 4 a 5.

Kvalitativní a kvantitativní výzkum hrají ve smíšeném výzkumu komplementární roli, když „kvalitativní výzkum nám pomáhá rozumět pozorované realitě“ zatímco „kvantitativní výzkum testuje validitu tohoto porozumění.“⁵⁶ Z různých možností fázového modelu kombinování kvalitativní a kvantitativní teorie jsem využila *sekvenční kombinování podle schématu QUAL->quan*. Výzkum začíná jako kvalitativní s pozdějším využitím kvantitativního přístupu pro upřesnění údajů. Velká, resp. malá písmena také označují nadřazenost, resp. podřazenost příslušné výzkumné metody. *QUAL* (kvalitativní výzkum) je v této práci nadřazen *quan* (kvantitativnímu výzkumu)⁵⁷.

Podle Gavory⁵⁸ je v kvantitativním výzkumu možné rozdělit výzkumné problémy do tří typů: deskriptivní (popisné), relační (vztahové) nebo kauzální (příčinné). Ve své práci se zabývám jevy. Opírám se o tvrzení Gavory, že „vedecké hypotézy sa dajú formulovať len pre relačné a kauzálne výskumné problémy, nikdy nie pre deskriptívne výskumné problémy.“⁵⁹ Můj výzkum je deskriptivní, proto jsem ve svém výzkumu nevytvářela hypotézy, ale stanovila hlavní a doplňující výzkumné otázky.

⁵⁵ GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*, s. 37

⁵⁶ DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s. 291

⁵⁷ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, s. 277

⁵⁸ GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*, s. 54

⁵⁹ GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*, s. 56

3.1.3 Výzkumné soubory

Pro smíšený výzkum neznamená slovo smíšený smíchání dvou výzkumných strategií. Naopak obě strategie musí ve svém postupu zachovat svoji metodologii. Volila jsem proto nejprve výzkumný soubor pro kvalitativní strategii.

Celý výzkumný soubor pro můj kvalitativní výzkum tvořila všechna média, která psala o seniorech v souvislém období 6 měsíců. Konkrétně pro kvalitativní výzkum témat současnosti se jednalo o výtisky deníku MFD z období leden – červen 2014 (od 2. 1. 2014 do 30. 6. 2014). Po tuto dobu jsem měla MFD předplacenou, abych měla jistotu, že výzkumný soubor bude úplný, že některý výtisk nebude chybět, protože si ho nebudu mít možnost koupit v den vydání. Pro kvalitativní výzkum témat minulosti jsem použila výtisky deníku MF z období leden – červen 1984 (od 2. 1. 1984 do 30. 6. 1984). Výtisky za toto období jsou k dispozici ve studovně MZK. Nezjišťovala jsem přesně, kolik článků tvořilo výzkumný soubor. Lze ale odhadnout, že za jedno pololetí vyjde víc než 150 vydání novin a když jsem u dvou náhodně vybraných vydání zjišťovala počet článků, bylo to mírně přes 40 článků ve vydání. Výzkumný soubor tak mohlo tvořit více než 6 000 článků.

V celé práci jsou *analytickou jednotkou výzkumu* novinové články obsahující jakoukoliv zmínku o osobě starší 60 let, každý názor nebo komentář, který taková osoba má, nebo který se takové osoby týká. Pro zařazení článku do výzkumného souboru proto nemělo význam, jestli se jednalo o článek věnovaný výhradně nebo především lidem starším 60 let, nebo o článek, ve kterém byli takoví lidé jen zmíněni.

Za *článek* v této práci považuji jakýkoli souvislý text otištěný v rámci sledovaného titulu bez ohledu na rubriku, do které byl zařazen, nebo na grafickou úpravu textu. Výraz „článek“ pro účely této práce proto neodkazuje ke konkrétnímu žurnalistickému žánru. Za článek však nejsou považovány titulky na první straně, které shrnují vybrané texty na dalších stranách, nebo na ně odkazují. Stejně tak za „článek“ nejsou považovány titulky, které uvádějí jen obrázek nebo popisky obrázků.

Do výzkumného souboru nebyly zahrnuty články regionálních mutací novin ani články z tematických příloh a magazínů. Ve výzkumu nebyly zohledňovány případné doprovodné obrazové materiály.

Celý výzkumný soubor pro kvantitativní výzkum tvořily výtisky sledovaného deníku vždy za období tří let předcházejících období zkoumanému v rámci kvalitativního výzkumu, tedy výtisky z let 2011-2013 respektive 1981-1983. Protože všechny výtisky z tříletých

období by vytvořily neúměrně velký výzkumný soubor, využila jsem dvě metody výběru výtisků pro další výzkum. Podle Trampoty a Vojtěchovské jsem z něho systematicky vybrala výzkumný vzorek (vzorek z populace tvořené všemi výtisky za dané období). Z možných metod systematického výběru jsem využila takzvaný „konstruovaný týden“. Ten „*se používá ke zkoumání médií s vyšší periodicitou (například deníků...), kdy jsou vybírány dny vydání tak, aby byl zachován přirozený poměr dnů týdne, který tak zohledňuje potencionální rozdíly mediálních obsahů během pracovních dnů a víkendových dnů.*“⁶⁰

Do výzkumného vzorku tak byly zahrnuty výtisky počínaje 8. lednem sledovaného tříletého období a pak z každého dne o osm dní pozdějšího než předchozí. Pokud v daném datu noviny nevyšly, protože datum připadlo na neděli nebo na státní svátek, tak datum bylo vynecháno. Jiný postup, jako nahradit vydání ze dne, kdy noviny nevyšly, předcházejícím nebo následujícím vydáním by vedl ke zkreslení vlivem zvýšeného výskytu sobotního nebo pondělního vydání novin ve výzkumném vzorku. Do výzkumného vzorku tak bylo nakonec v obou případech zahrnuto shodně 113 vydání novin. Takové vymezení výzkumného souboru podle Hendla odpovídá „*systematickému výběru pro výběrové šetření*“⁶¹, kdy všechny prvky jsou očíslované (jako číslo vystupuje datum vydání novin) a ke zvolenému prvnímú číslu v pořadí se přičítá stále stejné číslo a prvky s takto určeným číslem se zařazují do výběru.

Výtisky svázané vždy za období jednoho čtvrtletí jsem si předem objednala v MZK, kde jsem je v den návštěvy knihovny měla připravené ve studovně.

⁶⁰ TRAMPOTA, T., VOJTĚCHOVSKÁ, M. *Metody výzkumu médií*, s. 105

⁶¹ HENDL, J. *Přehled statistických metod zpracování dat*, s. 55

3.1.4 Metody sběru výzkumných dat

Pro výzkum jsem volila jednu ze základních metod sběru dat, *případovou studii*. Případová studie se zaměřuje na podrobný popis a rozbor jednoho nebo několika málo případů včetně jejich porovnání, což plně vyhovuje typu mého výzkumu⁶². U případové studie je možné rozlišit více typů případových studií, které si liší i podle různých autorů⁶³. Z možných definic a přístupů k případové studii byla pro můj výzkum nejvhodnější případová studie *podle Yina*⁶⁴, zejména proto, že je využito „více zdrojů dat kvantitativního i kvalitativního charakteru.“ Cílem mého výzkumu byl popis mediálního obrazu seniorů v médiích, tedy popis jevu. Jedná se proto o *deskriptivní případovou studii*, která „*má podat kompletní popis jevu.*“⁶⁵

Metodou sběru dat je obsahová analýza dokumentů, kde mezi dokumenty patří i novinové články⁶⁶. Tato metoda je pro můj výzkum nejvhodnější, protože se používá jak v kvalitativní tak v kvantitativní strategii a umožní tak zkoumat data o mém případě. Podle Trampoty „*zkoumá, jakými tématy se média zabývají a jak velký prostor jim věnují ...Je schopna popsat proměnu mediálních obsahů v delším časovém horizontu.*“⁶⁷ Jedná se o metodu vhodnou pro zmapování proměny médií v čase, pro výzkum vývoje tematické agendy médií.

3.1.5 Analýza zjištěných dat výzkumu

Kvalitativní analýza dat se u mého výzkumu velmi úzce prolínala se sběrem dat. Postupně jsem pročítala všechny články a tvořila si představu o tématech, do kterých by bylo možné články rozřadit. Pro přehlednost jsem si pro každé rýsující se téma připravila samostatnou složku nadepsanou pracovním názvem tématu. Prováděla jsem *otevřené kódování*, tedy systematicky jsem prohledávala data s „*cílem nalézt pravidelnosti a klasifikovat jejich*

⁶² HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, s. 103

⁶³ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, s. 105

⁶⁴ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, s. 108

⁶⁵ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, s. 110

⁶⁶ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, s. 132

⁶⁷ TRAMPOTA, T., VOJTĚCHOVSKÁ, M. *Metody výzkumu médií*, s. 99

jednotlivé části.“⁶⁸ Podle přístupu Milese a Hubermana k analýze dat případové studie jsem prováděla *analýzu orientovanou na případ*. Mým cílem bylo uvažovat případ v jeho celistvosti a dále pak porovnání mezi případy⁶⁹. Během popisování jednotlivých témat se ukázalo, že podstatné informace uvedené v článcích původně zařazených do různých témat jsou natolik podobné, že tato témata postupně splynula nebo byla přeskupena do témat s jiným názvem.

Pro kvalitativní výzkum současných témat jsem průběžně pročetla noviny během sledovaného období a vyhledávala články, které obsahovaly zmínky o lidech v seniorském věku. Takové články jsem si označovala zvýrazňovačem a vždy jsem celou stránku s takovým článkem uložila na jedno místo pro další výzkum.

Navštívila jsem Moravskou zemskou knihovnu, kde byly kompletní výtisky novin MF za sledované období k dispozici prezenčně, vázané ve dvou samostatných svazcích. Každý článek obsahující zmínku o lidech v seniorském věku jsem si vyfotografovala, stejně jako jsem ke každému článku vyfotografovala v záhlaví nebo zápatí, údaj o vydání (číslo, datum) a stránce, na které byl článek otištěn. Pro další výzkum jsem fotografii každého článku a informace o datu jeho vydání a stránce otištění vytiskla společně na jednu stránku. Pouze u obsáhlejších textů, kde by tisk obou údajů na jednu stránku vedl ke špatné čitelnosti vlastního textu, jsem vytiskla pouze text a ostatní údaje k němu dopsala jako rukou psanou poznámku. Pro kvalitativní výzkum jsem tak měla výzkumný vzorek připravený k pružnému a efektivnímu třídění podle témat článků.

Metodou sběru dat pro kvantitativní část výzkumu byla kvantitativní obsahová analýza. Pro záznam dat pro kvantitativní výzkum jsem využila předem připravený *záznamový arch* (tabulka připravená v programu MS Excel). Každý řádek odpovídal jednomu dni z vybraného výzkumného vzorku. Sloupce pak pokrývaly jednotlivá témata zjištěná v předchozím kroku kvalitativním výzkumem. U každého tématu jsem zaznamenávala výskyt tématu pomocí předem připravené kódovací knihy. Témata byla určena před samotným výběrem, jednalo se proto o „*a priori kódování*.“⁷⁰

⁶⁸ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, s. 226

⁶⁹ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, s. 226

⁷⁰ TRAMPOTA, T., VOJTĚCHOVSKÁ, M. *Metody výzkumu médií*, s. 106

Kódovací kniha byla definována takto:

Výskyt	0 – ne 1 – ano
Strana	1 – titulní strana 2 – strany 2 a 3 3 – další strany
Rozsah	1 – do 100 cm ² 2 – od 101 do 300 cm ² 3 – od 301 do 600 cm ² 4 – nad 601 cm ²

Pro určení pásem rozsahu článků, jsem využila skutečnost, že velikost formátu deníku byla v obou sledovaných případech stejná. Takto určená pásma tak rozdělují články od velmi malých až po články zabírající více než polovinu strany deníku. Při sběru dat jsem pracovala výhradně v Moravské zemské knihovně, kde jsem vyplňovala záznamové archy, jeden pro období současnosti, jeden pro období osmdesátých let. Vyplněné záznamové archy jsou přílohou číslo 2 mé diplomové práce.

V rámci kvantitativní části výzkumu jsem provedla deskriptivní analýzu dat. Deskriptivní analýzou dat jsem získala numerický popis, zejména frekvenci výskytu sledovaných klíčových témat v analytických jednotkách. Kromě samotného výskytu sledovaného tématu jsem sledovala i prostor, který byl tématu daný v médiu. Vycházela jsem při tom z předpokladu, že vyšší podíl výskytu článku na první stránce stejně jako větší plocha článku znamenají vyšší důležitost, kterou tématu sledované médium přisuzuje.

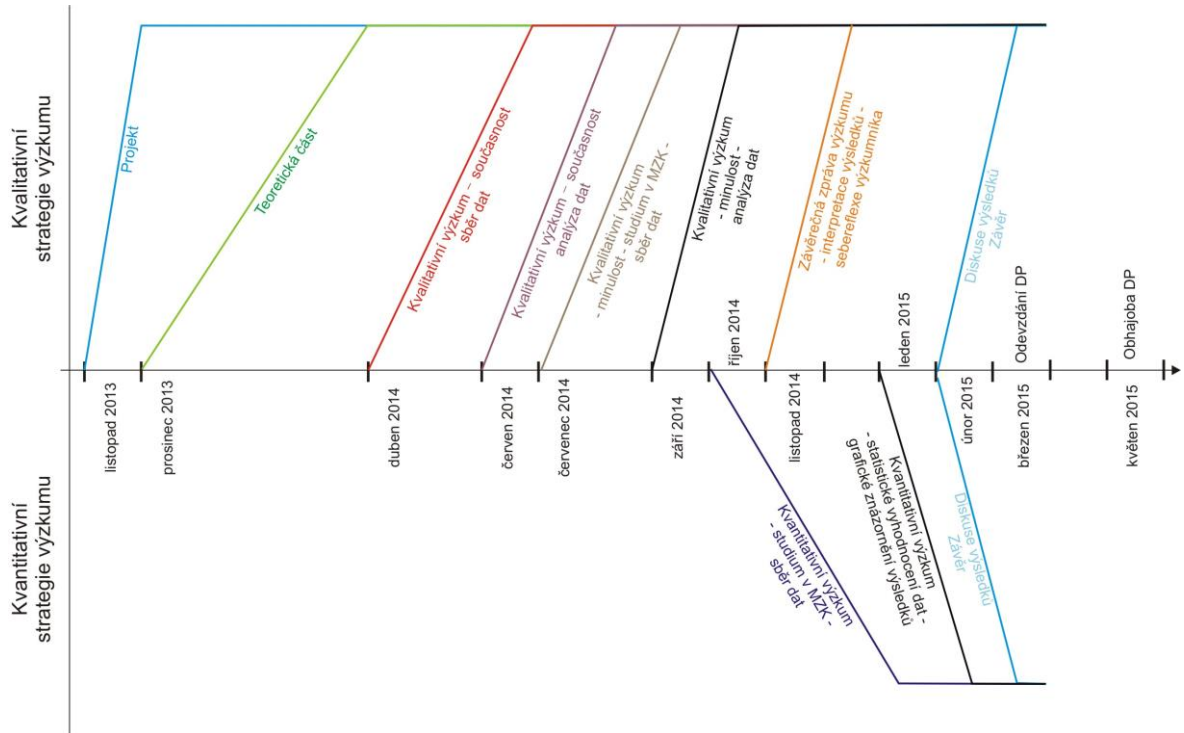
Výsledky výzkumu jsem zpracovala ve výzkumné zprávě dvěma formami:

- **tematickou deskripci** – popisem klíčových témat, kde se opírám o data zjištěná kvalitativní strategií výzkumu,
- **numerickou deskripci** – zobrazením statisticky zpracovaných dat formou tabulek a grafů.

3.1.6 Časový harmonogram průběhu smíšeného výzkumu

Průběh smíšeného výzkumu jsme časově zařadili vzhledem na odlišné strategie a dokumentujeme jej Obr. 1 v této práci.

Obr. 1 Časový harmonogram průběhu smíšeného výzkumu

4 VÝZKUMNÁ ZPRÁVA

4.1 Tematická deskripce, interpretace a diskuse o výsledcích kvalitativního šetření

4.1.1 Témata současnosti zjištěná kvalitativní analýzou

V této kapitole budu odpovídat na výzkumnou otázku (1): *Jaká klíčová témata jsou spojována se seniory v současnosti?* Interpretuji témata, která vzešla z kategorizace dat kvalitativní analýzy textů zvolených článků v tištěném deníku MFD za 1. pololetí roku 2014. Otevřeným kódováním vzniklo osm nejvýznamnějších témat:

- 1 Ekonomika
- 2 Úmrtí slavných, známých osobností
- 3 Zdraví, zdravotnictví a sociální služby
- 4 Životní příběh
- 5 Životní jubileum
- 6 Politika
- 7 Názory, úvahy, rozhovory
- 8 Kriminalita, právo

Každé z uvedených témat bude podrobněji popsáno v dalších odstavcích této kapitoly.

1 Ekonomika

V souvislosti s ekonomickou situací seniorů jsou prezentována témata ohrožení chudobou, důchodová reforma a otázky související s financováním starobních důchodů a zaměstnanosti lidí v důchodovém věku. „*Zrození k chudobě*“ [28. 2.2014, s. 1] jsou podle úvodního titulku celého vydání důchodci, samoživitelky a jejich děti. Zejména osamělí penzisté patří mezi nejohroženější a v chudobě jich podle statistických údajů žije téměř jedna třetina. „*Současní důchodci se vzhledem ke zbytku populace mají hůř než jejich předchůdci*“ [18. 3.2014, s. 4] zejména vlivem růstu cen dominantních položek ve výdajích důchodců: potravin, bydlení, energií a léků. Těživou situaci důchodců dokládá i to, že „*528 důchodců si vzalo život v roce 2012... V roce 2007 si vzalo život 394 seniorů.*“ [18. 3.2014, s. 4] Stejně jako případ seniorů, kteří „*poskytli dceři a zeti bydlení a nakonec se kvůli jejich dluhům sami octli na ulici.*“ [18. 3.2014, s. 4] Existenční potíže seniorů chce

řešit i vláda návrhem programu na oddlužení: „*Jde o pomoc každému, kdo si sám neumí poradit s chudobou...stále častěji sem spadají i senioři...*“ [21. 6.2014, s. 1].

Do zkoumaného období spadal i nástup nové vlády ČR a s ním související vytyčení programových priorit. Otázka důchodové reformy a valorizace důchodů při tom patřila mezi velmi podstatné. Ze sedmi priorit vznikající vlády byla důchodová reforma na druhém místě. Na třetím místě pak bylo uvedeno obnovení automatických valorizací důchodů zrušené předchozí vládou premiéra Nečase jako reakce na finanční krizi [19. 2.2014, s. 2]. Dále jsou jako jeden ze šesti hlavních bodů, na kterých by se vznikající vládní koalice mohla shodnout, uváděny: „*Důchody a dávky..sleva po pracujících důchodce*“ [17. 4.2014, s. 10]. O významu tématu valorizace důchodů svědčí i rozhodnutí o „*mimořádném zvýšení penzí v příštím roce v průměru o 205Kč.*“ [10. 4.2014, s. 10]. Rozhodnutí o valorizaci odpovídá i návrh státního rozpočtu, který: „*přináší dobré zprávy hlavně pro důchodce*“ [10. 4.2014, s. 1]. Podle návrhu ministerstva práce a sociálních věcí „*by důchodci mohli v příštích letech dostávat přidáno víc, než nařizuje zákon.*“ [8. 4.2014, s. 8]

Důchodová reforma je míněna hlavně jako zrušení nepovinného druhého pilíře důchodového zabezpečení. Druhý pilíř důchodového systému byl zaveden v období vlády premiéra Nečase. Dával ekonomicky aktivním občanům možnost vyvést si na vlastní účet část finančních prostředků, které by jinak odvedli přes povinné důchodové pojištění do státního rozpočtu. O druhý pilíř byl obecně malý zájem: „*V prosinci vstoupilo do druhého pilíře důchodového spoření 207 lidí, nejméně od jeho vzniku.*“ [14. 5.2014, s. 8] Tím pádem hlavní důvod ke zrušení druhého pilíře, obava o výpadek v dlouhodobém financování penzijního systému, neměl zřejmě reálný základ. Přesto hned na začátku práce důchodová komise nové vlády padlo, že „*Jejím prvním velkým úkolem bude zrušení tzv. druhého pilíře.*“ [14. 5.2014, s. 8] Kromě zrušení druhého pilíře vláda předpokládá také zpřísnění podmínek pro výplatu důchodů: „*kdo bude chtít do budoucna státní příspěvek, nesmí peníze vybrat najednou.*“ [7. 6.2014, s. 8]

V souvislosti se zaměstnaností lidí v důchodovém věku se projevuje určitá rozpolcenost názorů. Na jedné straně je zmiňovaná chuť pracovat i v důchodu, která se zvyšuje s rostoucím vzděláním (od 32 procent u lidí se základním vzděláním do 63 procent u lidí se vzděláním vysokoškolským) a rostoucí počet pracujících důchodců (130 tisíc v roce 2010 a 145 tisíc v roce 2013) [15. 1.2014, s. 9] nebo výhled do budoucna: „*lidé ve věkové kategorii od šedesáti do sedmdesáti let budou v roce 2050 tvořit plnou pětinu všech*

pracujících.“ [15. 5.2014, s. 14] Také „*mnohé firmy naopak potřebují jejich zkušenosti...důkaz o tom, že by zabírali pracující penzisté místa nezaměstnaným, neexistuje.*“ [27. 2.2014, s. 4] nebo „*Existují i školy, kde jsou za důchodce-fyzikáře vděční*“ [27. 2.2014, s. 4]. Mezi profesemi, kde je práce seniorů obtížně nahraditelná, jsou uváděni i praktičtí lékaři: kde například v Olomouckém kraji z 359 praktických lékařů „*čtvrtina z nich se blížila důchodovému věku a 18 z nich bylo starších 70 let.*“ [13. 3.2014, s. 1] V celostátním měřítku „*Kdyby totiž během tří let měli odejít do důchodu všichni praktičtí lékaři, kteří dosáhli patřičného věku, přišla by celá čtvrtina národa o doktora.*“ [28. 3.2014, s. 1] Na druhé straně „*Firmy řeší, jak se zbavit důchodců*“ [27. 2.2014, s. 4] nebo „*Někteří učitelé se nevzdávají svého povolání ani v důchodu, pro nové absolventy není práce*“ [27. 2.2014, s. 1]

Odchod do důchodu je zmiňován i jako jedna z možností řešení problémů s nezaměstnaností. „*Poslat tisíce horníků dříve do penze je jeden ze způsobů, jak do regionu postiženého dvoucifernou nezaměstnaností dostat peníze.*“ [29. 3.2014, s. 8] je jednou z možností řešení útlumu těžby černého uhlí v OKD. Až o pět let dřívější odchod do důchodu by měl být možný i „*bez krácení důchodů*“ [29. 3.2014, s. 1] jako opatření pro zachování sociálního smíru.

Ve sledovaném období byla také věnována pozornost slevě na dani pro pracující důchodce, která byla zrušena v době Nečasovy vlády jako jedno z opatření pro zmírnění rozpočtového dopadu ekonomické krize. „*Pracující důchodci by od roku 2015 měli dostat zpátky základní slevu na dani*“ [7. 6.2014, s. 8] slibovala vláda. Ministerstvo financí následně navrhlo „*návrat daňové slevy pracujícím důchodcům.*“ [15. 5.2014, s. 10] Vládní opatření mají vyřešit situaci, kdy „*kvůli dočasnému zrušení daňové slevy pro pracující důchodce hoří soudní spory.*“ [15. 1.2014, s. 9]

Dopad na ekonomickou situaci seniorů byl zmíněn i v člancích věnovaných obecnějším ekonomickým tématům jako inflace nebo kurs české koruny. V článku o celkovém snížení inflace za rok 2013 na 1,4 procenta z dřívějšího ročního průměru 2,6 procenta mezititulek „*Nejcitlivější jsou na růst cen senioři*“ [31. 1.2014, s. 8]. A dále následuje konkretizace dopadů na ekonomickou situaci seniorů: „*Ještě výrazněji přitom pohyb cen cítí důchodci, kteří nevydělávají. Jimi vnímaná inflace dosahuje dokonce 4,1 procenta.*“ [31. 1.2014, s. 8] Stejně tak v článku, kde guvernér ČNB obhájí devalvaci koruny jako opatření proti hrozící deflaci, používá jako jeden z argumentů dopad na seniory: „*...stejně jako důchodci,*

jimž by...nakonec klesly důchody. Jediné, co při poklesu cen a příjmů zvyšuje svou reálnou hodnotu, jsou dluhy. Roste riziko exekucí a osobních bankrotů.“ [28. 1.2014, s. 11].

2 Úmrtí slavných, známých osobností

V souvislosti s úmrtím významných, známých osobností se objevují články o lidech, jejichž život významně ovlivnila 2. světová válka a další historické otřesy poválečného období, často je zmiňována také emigrace a návrat do Československa po roce 1989.

Dvakrát je stručně zmiňováno úmrtí letce RAF z doby 2. světové války generála Štandery. Sám sebe hodnotil skromně: „*Necítím se jako hrdina*“ [21. 2.2014, s. 9]. V článku o jeho pohřbu je ale uvedeno: „*Válečný hrdina zemřel před týdnem v 95 letech*“ [27. 2.2014, s. 2]. I generál Šandera emigroval po roce 1948 a zpět do vlasti se vrátil po listopadu 1989. Ve sledovaném období zemřela Josefina Napravilová. Zajišťovala návrat dětí českých rodičů po 2. světové válce, emigrovala a sama pomáhala emigrantům a „*proto ji režim zbavil státního občanství a ona pak žila v Kanadě*“ [22. 2.2014, s. 5] Alice Herzová-Sommerová, která zemřela ve 110 letech byla nejstarší ženou, která přežila holokaust. Tato pražská rodačka, která „*pocházela z židovské německy mluvící rodiny*“ [24. 2.2014, s. 10] také strávila značnou část života v emigraci. Kněz Karel Fořt zemřel v 92 letech a v jeho životě „*se odrážejí všechny tragédie a zvraty našeho národa ve 20. století*“ [23. 1.2014, s. 4]. Tak je uvozen článek popisující Fořtovu účast v protinacistickém odboji, věznění gestapem, pomoc lidem při přechodu hranic po roce 1948, emigraci v západním Německu a návrat zpět do Česka po roce 1989. Podobný osud měl i novinář Milan Schulz, někdejší redaktor rozhlasové stanice Svobodná Evropa a „*novinář, který zesměšnil Jakeše*“ [21. 1.2014, s. 2].

Stručně jsou zmíněna i úmrtí politiků, umělců nebo jinak významných osobností, vždy se zmínkou o jejich hlavní zásluze. U bývalého ministra vnitra Sachera je zmíněn podíl na zrušení komunistické StB: „*nařídil, aby všichni členové tajné policie byli převedeni do zálohy a odevzdali zbraň i průkaz.*“ [28. 2.2014, s. 2] Lékař Zdeněk Kabelka, 63 let, „*pomáhal nejmenším dětem vracet sluch pomocí speciálního implantátu*“ [28. 2.2014, s. 2]. U fotografa Oldřicha Škáchy, 72 let, je zmíněno: „*proslavily ho fotografie z prostředí českého disentu.*“ [31. 3.2014, s. 1]. U herce Otakara Brouska, 89 let, je kromě dlouhé a úspěšné herecké kariéry v Divadle na Vinohradech, od roku 1959 až do smrti, uvedeno i uznání mladších kolegů. Podle Martina Stropnického „*pan Brousek byl gentleman.*“ [15. 3.2014, s. 5] Dalším umělcem, jehož úmrtí bylo ve sledovaném období zmíněno, byla

Věra Chytilová, „jedna z nejslavnějších českých režisérek.“ [13. 3.2014, s. 1] Zemřela ve věku 85 let a kromě uměleckých úspěchů byly zmíněny i její občanské postoje, které vedly k tomu, že „se sama za totality potýkala se zákazy.“ [13. 3.2014, s. 1]

Větší pozornost, současně s poukazem na kladné i záporné stránky jeho života, byla věnována hokejistovi Karlu Gutovi, který zemřel ve věku 86 let. Kromě jednoznačných úspěchů, jako byl kapitánský post v hokejové reprezentaci v padesátých letech nebo to, že „jako trenér Československo dovedl ke zlatu z mistrovství světa.“ [7. 1.2014, s. 12] jsou zmiňována i problematičtější témata související s životem v bývalé ČSSR. „Na nikoho jsem nedonášel“ [7. 1.2014, s. 12] odmítl Karel Gut v dřívějším rozhovoru obvinění od bývalého reprezentačního spoluhráče Karla Nedomanského.

Jednoznačně negativně vyznívají články o úmrtí bývalých komunistických funkcionářů. O úmrtí Vasila Biľaka informuje článek pod titulkem „Podpis, který zničil několik generací“ [7. 2.2014, s. 1]. Kromě výčtu negativních dopadů Biľakova působení ve vrcholných funkcích je zmíněno, že „za své činy nikdy nebyl potrestán“ [7. 2.2014, s. 1] a přitom zemřel „ve své vile v lukrativní části Bratislavy“ [14. 2.2014, s. 6]. Podobné je to i s článkem o smrti bývalého člena ÚV KSČ Miroslava Štěpána, „který nechal zmlátit demonstranty na pražské Národní třídě 17. listopadu 1989.“ [24. 3.2014, s. 1]

Stejně negativně vyznívá i článek o smrti posledního komunistického vůdce Polska, generála Jaruzelského: „I Češi mají na generála Wojciecha Jaruzelského velice nepěkné vzpomínky. Jaruzelski byl ministrem obrany v srpnu 1968, kdy Československo okupovali vojáci varšavské smlouvy.“ [26. 5.2014, s. 1]

V souvislosti s úmrtím významných osobností v cizině, jsou zmiňováni významní politici. V 81 letech zemřel Adolfo Suarez, „architekt demokratického Španělska.“ [24. 3.2014, s. 7]. Po osmi letech v kómatu zemřel v 86 letech Ariel Šaron, který „patřil k nejvýraznějším a nejvlivnějším postavám pětadesátileté historie židovského státu.“ [24. 3.2014, s. 7].

3 Zdraví, zdravotnictví a sociální služby

Většina článků týkajících se seniorů ve vztahu ke zdraví a zdravotnictví zmiňuje zhoršující se zdravotní stav a zvyšující se nároky na lékařskou péči v seniorském věku. V článku o obezitě populace ČR je uvedeno: „Nejobéznější jsou muži nad 70.“ [20. 5.2014 s. 4] V článku zabývajícím se potřebností prevence a disciplinovanosti pacientů se objevuje věta: „Důchod tak část lidí tráví v nedobré zdravotním stavu a běháním po doktorech.“

[14. 4.2014 s. 1] Problém s podceňováním prevence a disciplinovanosti potvrzuje i průzkum společnosti Ppm factum týkající se cukrovky, který ukázal: „že 66 procent lidí ve věku 60 a více let je přesvědčeno, že se jich onemocnění netýká.“ [19. 3.2014 s. 8] Zvyšující se náklady na lékařskou péči jsou vyjádřeny jednoznačně čísly, která vykazují zdravotní pojišťovny: „Zdaleka nejvíc tak stojí péče o průměrného muže ve věku 80 až 85 let: bezmála 56 tisíc korun.“ zatímco „Žena ve stejném věku stojí na zdravotní péči o více než 7 tisíc méně.“ [6. 2.2014 s. 5] Rostoucím nákladům pak má odpovídat i rostoucí příspěvek státu za státní pojištění, mezi které patří i senioři. Podle ministra zdravotnictví Svatopluka Němečka se mají „zvýšit odvody státu do zdravotního pojištění...za důchodce ze 780 na 845 korun“ [21. 3.2014 s. 2]

Na druhé straně se podle článků ve sledovaném období předpokládá prodlužování délky života: „Vláda chce prodloužit život o dva roky.“ [14. 4.2014 s. 3] Zároveň se má zkrátit doba, kterou člověk prožije s nějakou nemocí: „s nějakou nemocí by strávili už „jen“ patnáct let“ [14. 4.2014 s. 1] místo dosavadních 17 let. „Ženy se dnes dožívají průměrně 81 let a muži 74 let“ zatímco „stovky by se mohli dožívat už dnešní malé děti“ [17. 2.2014 s. 4]

Cesty ke zvýšení průměrné délky života jsou kromě prevence nemocí a disciplinovanosti při jejich léčbě různé. Cestovatel Miroslav Zikmund, který oslavil 95. narozeniny, uvádí: „...genetický vliv...starám se o zdraví. Cvičím...“ [17. 2.2014 s. 4] Zmiňovaná je také duševní aktivita. Článek věnovaný kursům cvičení paměti, kterého se účastní dvě stovky seniorů, uvádí: „trénink v kombinaci s fyzickou aktivitou člověka ochrání i před demencí.“ [11. 3.2014 s. 4] Jako předmět tréninku paměti se při tom užívají běžné, denní věci jako seznam na nákup nebo pražské mosty přes řeku Vltavu. Jsou zmiňována i technická řešení pro prodloužení života a zvýšení jeho kvality: „Tisňová linka umožňuje seniorům déle žít doma.“ [29. 4.2014 s. 4] Tisňovou linku využívají klienti, jejichž „průměrný věk se pohybuje kolem pětadesáti let. Dvěma nestarším důchodkyním je 103 let.“ [29. 4.2014 s. 4] Kromě zdravotnických a technických opatření je zmíněna i finanční podpora nadace ve prospěch seniorů. Francouzský herec Pierre Richard „Dražbou svých vín chce pomoci Nadaci Taťány Kuchařové, která podporuje zdejší seniory.“ [24. 4.2014 s. 1]

Problémem sociálních služeb spojovaným se seniory je nedostatek kapacity domovů důchodců. Nedostatek míst a dlouhé čekací doby na místo zneužívají nelegální domovy důchodců. Jedná se o soukromé ústavy pro staré lidi, které jsou ale registrované jako „penziony“ nebo „centra péče“, aby se vyhnuly podstatně přísnějším legislativním

požadavkům na domovy pro důchodce. V nelegálních domovech mohou důchodce ekonomicky zneužívat například tím, že „*registrovaná zařízení musí ze zákona klientům patnáct procent důchodu nechat, ta neregistrovaná ho často žádají celý. A navíc si berou příplatky od příbuzných*“ [25. 6.2014 s. 2]

4 Životní příběh

Životní příběhy dnešních seniorů poukazují často na složité historické podmínky a zvraty, které tito lidé za svých životů prožili.

Bývalý hokejista Augustin Bubník popisuje svůj osud, zejména na přelomu čtyřicátých a padesátých let minulého století, kdy byl souzen za vykonstruované obvinění z přípravy emigrace na Západ. Za nejhorší chvíli svého života považuje svůj soudní proces: „*Bál jsem se o život. Náš proces byl krátce po popravě Milady Horákové.*“ [13. 5.2014, s. 12] Příběh je vysvětlen v rámci dobové propagandistické konfrontace mezi Východem a Západem, která byla součástí studené války. Příběh A. Bubníka končí v současnosti, kdy zatím marně usiluje o osvědčení účastníka třetího odboje.

Součástí životního příběhu devadesátiletého Josefa Hasila, převaděče přezdívaného „Král Šumavy.“ byly i události jako přestřelka s československými pohraničníky, ve které byl zastřelen Hasilův bratr. Hasilův život je „*skutečným příběhem doby. ... a ty příběhy nás spojují s celým tím vytrvalým bojem za svobodu.*“ [8. 2.2014, s. 12] Hasilův osud zaujal i spisovatele Davida Jana Žáka. Napsal o něm knihu, která se „*stala bestsellerem a o zfilmování projevilo zájem několik studií.*“ [7. 2.2014, s. 3]. Boj za svobodu a 2. světová válka se objevuje i v souvislosti s takovými akcemi, jako byla výstava leteckých modelů v Brumově-Bylnici. Pořadatelé na ni pozvali i jedenadevadesátiletého Emila Bočka, aby si prohlédl model stíhačky, se kterou létal v RAF. „*Nadšenci do leteckých modelů válečné letce pravidelně připomínají.*“ [19. 5.2014, s. 2]

V podobném kontextu se objevují i životní příběhy zahraničních osobností jako byla herečka a diplomatka Shirley Tempelová-Blacková. Její životní dráha začínala herectvím, kterému se věnovala ve svém dětství a mládí, až do roku 1950, kdy jí bylo 22 let. Později se věnovala diplomatické službě. Zdůrazněn byl její vztah k Československu, kde byla shodou okolností přítomná srpnové invazi z roku 1968 stejně jako revoluci v listopadu 1989, kdy už v Československu působila jako velvyslankyně USA, a „*právě díky sympatické Tempelové-Blackové Československo záhy získalo důvěru Spojených států*“

[12. 2.2014, s. 8]. Životní osudy seniorů se ve sledovaném období objevovaly i v návaznosti na mezinárodní dění. V souvislosti s výročím vylodění Spojenců v Normandii, které připadlo na červen 2014, byl připomenutý osud Pravoslava Kubišty, jednoho ze dvou českých účastníků invaze do Normandie [7. 6.2014, s. 6]. Americký veterán Bernard Dargols, 94 let, komentoval rychle řídnoucí řady přímých účastníků bojů: „*A bojím se, že lidé mohou zapomenout na válku i utrpení, jež přinesla.*“ [6. 6.2014, s. 6] Pozornost byla věnována i situaci seniorů na Ukrajině. „*Nině je devětašedesát let*“ [21. 2.2014, s. 3] začíná článek o těžkých životních podmínkách v Kyjevě v době protestů na Majdanu. Nina podporovala protestující proti Janukovičově vládě stejně jako penzista Andrij, který svůj finanční příspěvek protestujícím ve výši 1 000 hřiven (v té době asi 2 000 Kč) vysvětlil: „*Má mi to propadnout v bance, až se zhroutlí ta naše hřivna?*“ [22. 2.2014, s. 8]

Články byly věnovány i příběhům souvisejícím s běžnými sociálními nebo pracovními problémy, jako jsou problémy s bydlením v podnikových bytech bývalého OKD způsobené nevydařenou privatizací této firmy. Nájemnice jednoho z těchto bytů líčí letité spory, které nakonec vedly k tomu, že se žena musela vystěhovat. Její „*osud ukazuje, jak se nevýhodná privatizace dolů podepsala nejen na státní kase, ale i na konkrétních lidech.*“ [5. 3.2014, s. 4]

Eva, které chybí jen tři roky do dosažení důchodového věku, chodí do základní školy, aby měla dokončené základní vzdělání. Bez něj by zřejmě přišla o zaměstnání pečovatelky v domově důchodců. Přestože „*úplně snadné to pro ni není – naposledy se učila už skutečně dávno*“ [12. 5.2014, s. 9] má velkou šanci základní školu nakonec úspěšně dokončit závěrečnými zkouškami. Školu dokončí asi 70% dospělých žáků, přičemž „*je zájem i mezi lidmi stojícími před prahem důchodu. S ukončenou základní školou jim totiž úřady vypočítají vyšší penzi.*“ [12. 5.2014, s. 9]

5 Životní jubileum

Dožití se významného jubilea bylo příležitostí zmínit hlavní zásluhy oslavence a případně i nějaký jeho vlastní komentář. Takovým je vyjádření herce Josefa Somra, 80 let, k předchozí herecké kariéře „*Bylo to krásné a bylo toho ažaž.*“ [31. 3.2014, s. 1]

Stručně bylo zmíněno dožití se 105 let sira Nicholase Wintona, [10. 5.2014, s. 5] s připomenutím jeho největší zásluhy: „*zachránil před smrtí ve vyhlazovacích*

nacistických táborech 669 židovských dětí“ [5. 5.2014, s. 5]. 95 let se dožil cestovatel Miroslav Zikmund, který spolu s Hanzelkou, „*projeli během dvou cest, které dohromady trvaly devět a půl roku, téměř celý svět.*“ [14. 2.2014, s. 4] Lékař Vratislav Schreiber se podílel na objevech týkajících se hormonu štítné žlázy. Dosáhl řady vědeckých úspěchů, získal mnoho ocenění včetně státních vyznamenání. „*Včera oslavil devadesátiny. Přesto stále ordinuje....medaili Univerzity Karlovy převezme dnes*“ [20. 6.2014, s. 2].

Samostatným článkem bylo připomenuto životní jubileum významného onkologa Jiřího Vorlíčka, který se dožil sedmdesáti let. S ohledem na dosažený věk se rozhodl rezignovat na funkci ředitele významného onkologického pracoviště, Masarykova onkologického ústavu v Brně. Nechce se ale medicíny vzdát úplně: „*na interní hematoonkologické klinice v Brně si podrží malý úvazek.*“ [3. 4.2014, s. 5] Důvodem pro omezení pracovního nasazení je jednak to, že „*v onkologii zažil všechno, co se dalo*“ a také snaha mít víc času na své záliby, především golf [3. 4.2014, s. 5].

V téměř až kuriózních souvislostech uvádí článek narozeniny bývalého slovenského prezidenta Rudolfa Schustera. Jako dar k 80. narozeninám totiž obdržel od maďarského premiéra Viktora Orbána, letadlo IL-18. Dar ale zatím nelze na Slovensko dopravit, letoun je totiž „*příliš velký na to, aby byl transportován na několik částí, jak se původně plánovalo.*“ [12. 2.2014, s. 6].

6 Politika

Problematika seniorů se v rámci politických témat objevuje ve dvou souvislostech. Jednak jsou prezentovány politické názory seniorů, jednak dopady politických rozhodnutí na seniory. V souvislosti se sestavováním nové vlády vystupuje v anketě týkající se volebních preferencí a očekávání spojených s novou vládou [18. 2.2014, s. 4-5] i několik seniorů. Senioři volili různé strany z celého politického spektra (ČSSD, ODS, KDU-ČSL ANO) a mají také různá očekávání, co nová vláda přinese. Volič ANO očekává, že „*zamezí korupci, sníží státní dluh a možná trochu zkvalitní péči o důchodce*“ [18. 2.2014, s. 4]. Volička ČSSD od nové vlády „*očekává především změny*“, zatímco volič ODS od vlády „*nečeká nic výjimečného.*“ [18. 2.2014, s. 5] Senioři tedy nejsou prezentováni jako skupina s nějakým převládajícím nebo typickým politickým názorem. Jiným případem byly výsledky výzkumu týkajícího se názoru občanů na Evropskou Unii. V odpovědi na jednu z otázek měli respondenti ohodnotit EU jako ve škole známkou od 1 do 5. Zatímco u nejmladších skupin bylo průměrné hodnocení 3.0, s rostoucím věkem se zhoršovalo až na

3.7 ve věkové skupině nad 65 let [2. 5.2014, s. 4]. Další otázkou, kde se odpověď mění s věkem respondentů, je názor na možnou autoritářskou vládu. Souhlas s případnou diktaturou, která by nahradila stávající demokratický systém, posiluje „zejména u lidí se špatnou životní úrovní, seniorů starších 60 let a u levicově orientovaných Čechů.“ [11. 3.2014, s. 2]

Návrhy politiků týkající se seniorů souvisí hlavně s otázkami důchodové reformy nebo zaměstnanosti. Především otázky výše důchodů a věku pro odchod do důchodu se jeví jako významné. Podle ministra Dienstbiera je jednou z možných otázek, které by bylo možné řešit referendem to „podle jakých pravidel se mají zvyšovat důchody.“ [31. 3.2014, s. 4] Evropská komise radila „aby Česko posunulo věk odchodu do důchodu, aby lépe kopíroval rostoucí délku dožití.“ [3. 6.2014, s. 6] Premiér Sobotka toto doporučení ale odmítl: „Už současné platné tempo je značně vysoké a přináší řadu sociálních problémů.“ [3. 6.2014, s. 6] Pracujících v seniorském věku se dotýkaly také spory o potřebnou kvalifikaci učitelů na základních školách. Učitelé starší 55 let s více než dvacetiletou praxí dostali výjimku a budou moci dále učit i bez vysokoškolského vzdělání, protože „Není efektivní, aby šel někdo na vysokou školu před důchodem“ [8. 3.2014, s. 6]

7 Názory, úvahy, rozhovory

V obsáhlejších rozhovorech ve sledovaném období vystupují lidé v seniorském věku, kteří ve svém profesním oboru vynikli, ale kromě úzké specializace v rámci profese, vidí svůj obor v širších souvislostech a zabývají se i otázkami jejich obor přesahujícími.

Architekt Ladislav Lábus, 63 let, vysvětluje vztah architektury v USA a ekonomické krize: „Oni jsou za tou krizí trochu dále než my, mají však i jiné problémy. Architekt tam ztrácí pozici, není už partnerem klienta.“ [2. 1.2014, s. 14] Uvažuje i o sociální roli architektury a jejím dopadu na seniory: „Já se hodně zajímám o stavby pro handicapované nebo seniory...Je to zajímavé téma...Rozhodně by se neměly stavět další velké sociálně izolované ústavy. Nejlepší je nechat lidi bydlet tam, kde bydlí.“ [2. 1.2014, s. 14]

Dětský onkolog Josef Koutecký, 83 let, se vyjadřuje k situacím, kdy není šance na vyléčení pacienta: „Jsem absolutní odpůrce eutanazie...ale jsou situace, kdy to postrádá smysl, a tam bych byl ochoten přistoupit na to...přístroje postupně vypnout.“ [4. 1.2014, s. 12] Doktor Koutecký hodnotí i politiky. Na otázku, kterého polistopadového prezidenta si vážil, odpovídá: „Václava Havla. Netvrdím, že udělal všechno dobře, nebyl to politik, ale

měl co předat nejen státu, ale i Evropě a světu.“ Zatímco o Davidu Rathovi říká: *„byla na něm vidět obrovská touha po kariéře, o čemž svědčilo i jeho přestupování ze strany do strany.“* [4. 1.2014, s. 12]

Vysokoškolský pedagog, filozof, matematik a publicista profesor Martin Potůček, 66 let, mluví v rozhovoru o důchodové reformě, na jejíž přípravě se sám podílí jako vedoucí vládní Odborné komise pro důchodovou reformu. V bezprostředních názorech souvisejících s důchodovou reformou klade důraz na odpovědnost lidí za svoji životní úroveň ve stáří: *„Je zdravé, aby se lidi přestali spoléhat jen na stát s tím, že se o ně postará.“* [25. 6.2014, s. 10] V souvislosti s důchodovou reformou, která je nutně dlouhodobá záležitost přesahující jedno volební období, jedno funkční období vlády, vidí hlubší potíže v tom, *„že si neumíme dobře vládnout. Myslet a jednat strategicky...nevypěstovali jsme si dostatečné kompetence k tomu, abychom jasně formulovali cíl, navrhli něco, co by mohlo být dlouhodobě funkční a našli pro to dostatečně široký souhlas.“* [25. 6.2014, s. 10]

Kromě výše zmíněných rozhovorů s významnými osobnostmi v seniorském věku se doklady významu připisovanému otázce seniorů a jejich ekonomického zabezpečení státem objevují i ve zcela nečekaných souvislostech. Je jí rozhovor s egyptologem Miroslavem Bártou, který se specializuje zejména na zánik starověkých civilizací. Na otázku o možnosti kolapsu stávajících moderních států: *„Může se stát, že ...přestane fungovat ve svých základních aspektech. Přestane být schopen udržovat veřejnou komunikační síť, vyplácet důchody nebo zajišťovat zdravotní péči.“* [25. 1.2014, s. 12]

K otázce výše státem vyplácených důchodů se vyjádřil ve svém článku i jeden ze čtenářů. Pan Valenčík srovnává navýšení platů soudců a navýšení starobních důchodů. Podle jeho názoru *„lze říct pouze to, že tato vláda ještě není ta, na kterou jsme čekali,“* protože ministr financí Babiš *„Raději vezme na hůl důchodce.“* [11. 4.2014, s. 11]

8 Kriminalita, právo

Senioři jsou prezentováni především jako oběti trestných činů nebo oběti jednání na hraně zákona. Mezi vraždy, které se ve sledovaném období staly v Praze, patří i smrt *„seniorů ze Zahradního Města nebo tragický příběh čtyřiašedesátileté ženy, kterou někdo zastřelil...“* [1. 3.2014, s. 5] Obětí brutální vraždy se stal osmdesátiletý důchodce z Tetčíněvsi

[1. 3.2014, s. 6]. Mezi oběti metanolové aféry patřila i jedenašedesátiletá žena jejíž „úmrť zřejmě zapříčinil metanol.“ [24. 2.2014, s. 10]

Dále je zmiňováno také obecně větší ohrožení seniorů trestnou činností a jejich menší schopnost bránit se něčemu takovému. Zvýšené ohrožení vnímá senior z Dubí na teplicku: „*Sedmašedesátiletý František bydlí ve městě od narození. Poslední roky se ale bojí.*“ [7. 6.2014 s. 5] Jako reakce na tento stav je zmíněn „senior team“, který v Liberci iniciovala městská policie. Má být složen z dobrovolníků, mužů i žen v seniorském věku, kteří budou po odpovídajícím proškolení „ochraňovat před zločinci staré bezbranné lidi“ [1. 2.2014, s. 5].

Pozornost je věnována specifickému problému dotýkajícímu se seniorů a to jejich zneužívání při prodejních akcích, které pořádají prodejci běžně označovaní jako „šmejdi“⁷¹. Jedná se o dlouhodobý problém, který vedl i ke změnám legislativy. Ve sledovaném období však ani nové zákony „*triky prodejců na seniory při předváděcích akcích*“ [17. 3.2014 s. 1] nezastavily. Bylo zjištěno, že například v Královéhradeckém kraji se „*konalo hned několik akcí, kam prodejci zvali převážně seniory, aby jim zde prodali často mnohonásobně předražené zboží.*“ [17. 3.2014 s. 1] Seniori jsou prezentováni jako méně odolní vůči psychickému nátlaku a manipulacím podvodných prodejců. Devětasedmdesátiletá seniorka popsala nákup nádobí za 30 tisíc korun a kočičích kožek za dalších několik tisíc korun slovy: „*Prostě mně to vnutil*“ [17. 3.2014 s. 3].

Jako vážný problém na pomezí práva a ekonomické situace seniorů jsou prezentovány exekuce. V souvislosti s diskusí o výši odměn exekutorům a odměn za právní zastupování věřitelů byla zveřejněna statistika celkového počtu exekucí a počtu exekucí vedených proti důchodcům. Zatímco celkový počet exekucí se od roku 2011 snižuje a pro rok 2013 je zhruba na úrovni roku 2009, počet exekucí vedených proti důchodcům setrvale roste přibližně o 5% každý rok [10. 4.2014, s. 14]. Je zmíněn i mnohdy neoprávněně tvrdý postup exekutorů a chyby při provádění exekucí. Množí se proto stížnosti a žaloby na postup exekutorů. Jako příklad oprávněné žaloby proti exekuci byl uveden případ důchodce, kterého exekutor neoprávněně připravil o družstevní byt v hodnotě 1.4 mil. Kč. Dle nálezů Ústavního soudu musí obecné soudy, které se případem dříve zabývaly, věc

⁷¹ podle dokumentárního filmu Šmejdi, Česko, 2013, režie Silvie Dymáková

projednat znovu s tím, že „*musí znovu zvážit, zda exekuce podílu v družstvu byla přiměřená vymáhané pohledávce*“ [13. 6.2014, s. 4].

Ojedinelou je pak zmínka o seniorovi jako pachateli trestné činnosti. Senior „*si pořídil hned několik aut, počítače.... přestože věděl, že na svém účtu nemá potřebné peníze.*“ [15. 4.2014, s. 4] Podvodně získaný majetek pak navíc používal k přesvědčování žen, se kterými se seznamoval po internetu, „*o svém velmi dobrém finančním zabezpečení.*“ [13. 6.2014, s. 4]

4.1.2 Témata minulosti zjištěná kvalitativní analýzou

V této kapitole odpovím na výzkumnou otázku (2): ***Jaká klíčová témata byla spojována se seniory v 80. letech minulého století?*** Interpretuji témata, která vzešla z kategorizace dat kvalitativní analýzy textů zvolených článků v tištěném deníku MF za 1. pololetí roku 1984. Otevřeným kódováním vzniklo sedm nejvýznamnějších témat:

- 1 Černá kronika, kriminalita.
- 2 Vyznamenání, blahopřání.
- 3 Úmrtí významných osobností.
- 4 Pomoc starším občanům, sociální práce.
- 5 Jubileum, ocenění životního díla.
- 6 Ekonomika.
- 7 Zamyšlení, rozhovor.

Každé z témat bude podrobněji popsáno v dalších odstavcích této kapitoly.

1 Černá kronika, kriminalita

Podle článků v rubrice Stíny se důchodci velmi často stávají obětí dopravních nehod nebo jiných nešťastných událostí, které si však většinou způsobili sami, vlastní neopatrností, vlastní chybou.

Jako oběti dopravních nehod důchodci vystupují výhradně jako chodci. 61letá chodkyně na místě zahynula poté, co jí při nedostatečně zajištěném couvání zachytil řidič posypového vozu [26. 1.1984, s. 7]. Těžké zranění utrpěl 71letý důchodce na rušné brněnské křižovatce po střetu s osobním automobilem [5. 6.1984, s. 7]. Od nehody uprchl neznámý řidič, který srazil 76letého chodce v Brně-Lišni a ten na následky zranění zemřel [2. 2.1984, s. 7]. Zvláště tragickou byla z tohoto pohledu polovina ledna, kdy byl v Brně smrtelně zraněn

70letý muž, ve Znojmě 75letá žena a 75letá žena mezi obcemi Blažice a Sovadina, kde „*nezvládl řízení na sněhu*“ 21letý řidič. [19. 1.1984, s. 7] Kromě uvedeného souhrnu tragických nehod byl případ 70letého brněnského seniora samostatně zveřejněn v samostatném článku včetně podobností, že k nehodě došlo „*v Brně na křižovatce ulic Koněvovy a Krematorní*“ [19. 1.1984, s. 7], tedy na dnes už neexistující křižovatce Vídeňské a Renneské.

Podobně nebezpečné jako automobilová doprava byl pro důchodce oheň. 78letá majitelka domku na břeclovsku byla nalezena zuhelnatělá po požáru způsobeném jiskrami z dřevěného kouřovodu od sporáku [18. 2.1984, s. 7]. Na českolipsku uhořel 72letý důchodce, když se snažil vynést z pokoje hořící košile, které se vznítily při sušení nad kamny [8. 3.1984, s. 7]. Na uherskohradištsku uhořela 75letá žena, které do postele spadla elektrická stolní lampa. Lampa se zkratovala a vyvolala požár [6. 2.1984, s. 7]. Vypalování trávy se pak stalo osudným 69letému muži na třebíčsku, který uhořel, přestože „*o zákazu vypalování staré trávy už bylo napsáno dost a dost.*“ [18. 4.1984, s. 7]. Mezi články o tragických nehodách, které potkaly důchodce, patří i ten o nehodě 64letého podnapilého muže, který na žďársku spadl z lávky do potoka, kde byl nalezen mrtev [20. 3.1984, s. 7] nebo o 89leté ženě, která zahynula po zásahu úlomky z implodující televizní obrazovky [28. 2.1984, s. 7].

Kromě nehod se důchodci objevují také jako oběti trestné činnosti. I dnes běžnou lest vydávat se za kontrolora elektroměru nebo plynoměru využívala 18letá pachatelka, která „*Nikde nepracovala, zato navštěvovala domácnosti důchodců...Žádala vždy doklady, a když je staří lidé vyhledávali, odcizila jim peníze.*“ [5. 6.1984, s. 7] 78leté ženě se ztratilo 5 000 Kč, pracovníci Bezpečnosti „*zjistili, že krádež má na svědomí její 15letý vnuk.*“ [11. 1.1984, s. 7] Nejzávažnějším případem, kde důchodce figuroval jako oběť, bylo přepadení na berounsku. Dva muži přepadli večer 87letou ženu v domku, kde byla v tu dobu sama, a uloupili 28tisíc Kč a „*dva starší tranzistorové radiopřijímače.*“ [3. 3.1984, s. 2]. V článku je i komentář soudce k trestům, které byly vyneseny nad pachatele. Byli odsouzeni k 8 a k 8,5 roku vězení ve II. nápravně výchovné skupině, protože se jednalo o loupež s těžkými následky. Zároveň ale u pachatelů „*osobní hodnocení neukazovalo na tak silný stupeň narušení*“ [3. 3.1984, s. 2], aby byli zařazeni do III. nápravně výchovné skupiny.

Jediným případem, kde důchodce vystupuje jako pachatel trestné činnosti, je 68letá žena, která si v Domově důchodců na Dimitrovově ulici v Brně (dnes Štefánikova, Domov

důchodců stále funguje) „*povšimla volně odložené kabelky a odcizila z ní čtyři sta korun. Kabelka patřila jedné zdravotní sestře.*“ [6. 3.2014, s. 7]

2 Vyznamenání, blahopřání

Podle článků ve sledovaném období to vypadá, že 60. narozeniny byla ideální příležitost k vyznamenání zejména stranických kádrů.

Karel Hoffmann dostal vyznamenání od generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR při příležitosti šedesátých narozenin. Článek vypočítává Hoffmannovy zásluhy, které ale mají převážně politický charakter: „*uskutečňování stranické politiky komunistické strany, při budování socialistické společnosti a při prohlubování přátelství a spolupráce se Sovětským Svazem.*“ [15. 6.1984, s. 1] Výčet i velmi pochybných zásluh oceněného, který zastával „*zásadový marxisticko-leninský postoj....v období krize ve straně a společnosti v letech 1968-1969*“ [13. 6.1984, s. 2], je doplněn životopisem. V životopise, kromě obsáhlého výčtu stranických funkcí a posunů mezi nimi, je obsažena jediná věta o občanském životě: „*Po vyučení v letech 1942 až 1945 pracoval jako pomocný dělník ve Škodových závodech v Plzni.*“ [13. 6.1984, s. 2]

Z vysokých komunistických funkcionářů obdržel vyznamenání i ministr pověřený řízením Federálního cenového úřadu Michal Sabolčík, za „*obětavou práci ... v důležitých politických a hospodářských funkcích.*“ [1. 6.1984, s. 1] V čem práce spočívala ani její konkrétní přínosy, nejsou specifikovány, ale zato článek obsahuje podrobný výčet účastníků slavnostního ceremoniálu předání vyznamenání. Řád republiky u příležitosti 60. narozenin dostal také vedoucí tajemník východoslovenského Krajského výboru komunistické strany, za „*za dlouhodobou aktivní a obětavou činnost při budování socialismu v naší vlasti.*“ [16. 5.1984, s. 1] Řád práce obdržela, s obdobně vágním zdůvodněním, i řada dalších funkcionářů, například místopředseda Západoslovenského KNV Ondrej Bocek [20. 6.1984, s. 1], místopředseda vládního výboru pro cestovní ruch ČSR Rudolf Kratochvíl [21. 6.1984, s. 1], pracovník Krajského výboru KSČ v Ostravě Jaroslav Palička [22. 2.1984, s. 1] a řada dalších.

Kromě čistě politických funkcionářů byli vyznamenáni, nejčastěji Řádem práce, také ředitelé významných podniků: ředitel n.p. Medica Bratislava Emilián Lutter [28. 6.1984, s. 1], ředitel Českých vinařských závodů Jiří Kadlec [2. 6.1984, s. 1], ředitel Severomoravských pekáren a cukráren Josef Krchňák [27. 4.1984, s. 1], ředitel

Československého rozhlasu Květoslav Feix [4. 5.1984, s. 1] a další, uvedení v člancích s titulkem „Ocenění práce“ nebo „Vysoké vyznamenání“. Články neobsahují žádné upřesnění zásluh vyznamenaného, omezují se na obecné formulace typu „za vynikající práci“ nebo „za dlouhodobé úsilí“. Řád práce byl udělen i náčelníku kádrové správy ministerstva obrany generálporučíkovi Pavlu Papáčovi za „*dlouholetou obětavou práci...v Československé lidové armádě.*“ [14. 1.1984, s. 1]

Další skupinou oceňovanou u příležitosti 60. narozenin byli umělci. Řád práce obdržel choreograf Jiří Němeček [11. 4.1984, s. 1] Jinou formou ocenění umělců k šedesátinám byly pozdravné a blahopřejné dopisy. Od prezidenta Gustáva Husáka ho dostal herec Josef Kroner [20. 3.1984, s. 1]. Prezident Gustáv Husák poslal blahopřejné dopisy i hudebnímu skladateli Jiřímu Pauerovi [22. 2.1984, s. 1] nebo opernímu pěvci Karlu Bermanovi [14. 4.1984, s. 1], oběma k 65. narozeninám.

Zřídka se objevily články o ocenění starších lidí. U příležitosti 70. narozenin dostal Řád republiky a blahopřejný dopis od prezidenta Gustáva Husáka předseda Svazu československých výtvarných umělců Josef Malejovský, mezi jehož zásluhy, kromě rozsáhlého sochařského díla, patřilo i „*hluboké přesvědčení o správnosti idejí marxismu-leninismu.*“ [18. 4.1984, s. 1] U příležitosti 75. narozenin napsali generální tajemník ÚV KSČ a prezident Husák a předseda vlády Lubomír Štrougal slovenskému malíři národnímu umělci Ladislavu Čemickému. V dopisech vyzdvihují jeho „*hluboký vztah k pracujícím lidu a upřímnou lásku k rodné zemi*“ [24. 3.1984, s. 1]. Dalším oceněným ve vyšším věku byl spisovatel Josef Rybák, který dostal od prezidenta Husáka dopis k osmdesátým narozeninám, zmiňující kromě literárního díla i adresátův boj „*za ideály socialismu a komunismu*“ [29. 4.1984, s. 1] Nejstarším oceněným pak byl devadesátiletý profesor Karel Plicka, etnograf, folklorista, sběratel a fotograf. Obdržel cenu ministra kultury SSR za knihu *Výběr lidové slovesnosti, „...objevnou práci...z bohatých záznamů, které pořídil během častých pobytů na Slovensku.*“ [29. 6.1984, s. 2] U profesora Plicky je tak asi nejkonkrétněji popsána zásluha, za kterou byl vyznamenán.

3 Úmrtí významných osobností

Ve sledovaném období byla největší pozornost věnována úmrtí národního umělce 83letého Viléma Wünsche, „*vynikajícího tvůrce a oddaného člena komunistické strany*“ [8. 5.1984, s. 1]. Generální tajemník UV KSČ a prezident republiky Husák zaslal ministerstvu kultury a Svazu výtvarných umělců dopis, kde vyjádřil „*hlubokou soustrast nad ztrátou vzácného*

člověka a velkého umělce, jehož tvorba vyvěrala z nezměrné lásky...k pracujícím lidu.“ [8. 5.1984, s. 1] Životopis pak vypočítává, že – ač sám skromný - byl „*národní umělec, nositel Řádu Vítězného února, státního vyznamenání Za vynikající práci, ceny Petra Bezruče a dalších ocenění.*“ [8. 5.1984, s. 4] V souvislosti s posledním rozloučením s Vilémem Wünschem pak ještě náměstek ministra kultury ČSR „*Vzpomenul bohatého života a díla tohoto umělce-komunisty, jehož malířská tvorba zůstane trvalou hodnotou československé socialistické kultury.*“ [12. 5.1984, s. 2]

Kromě umělce-komunisty bylo ve sledovaném období zmíněno i úmrtí vědce-komunisty. V článku o úmrtí 71letého Viliama Turza je sice stručně zmíněno, že je „*objevitelem ptačího nádorotvorného viru B 77*“ [3. 3.1984, s. 2], ale teprve daleko za informací, že „*byl členem KSČ od roku 1932...pracoval v ilegálním komunistickém hnutí.*“ [3. 3.1984, s. 2]. Článek pak končí výčtem vyznamenání: „*Řád republiky, Řád Vítězného února, Řád práce, státní cena Klementa Gottwalda, Řád SNP I. třídy, medaile Světové rady míru, Čs cena míru, medaile J. E. Purkyně a další vyznamenání*“ [3. 3.1984, s. 2]. Zemřel i „*hrdina socialistické práce, laureát státní ceny Klementa Gottwalda, nositel Řádu republiky, Řádu práce a řady další vysokých poct.*“ [2. 2.1984, s. 2] lékař Josef Charvát. Bylo mu 86 let a na konci článku je možné se dočíst, že „*vytvořil mezinárodně uznávanou endokrinologickou školu a přispěl k vybudování základů světové endokrinologie*“ [2. 2.1984, s. 2]. Pozornost je věnována i úmrtí vědce v zahraničí. Ve věku 89let zemřel Pjotr Leonidovič Kapica. Kapica založil vědecký ústav, který se „*stal hlavním inspiračním střediskem sovětské fyziky.*“ [12. 4.1984, s. 2] Vyrostl v něm i pozdější nositel Nobelovy ceny za fyziku Lev Landau. V tomto článku překvapivě není zmíněno nic o Kapicovo členství v komunistické straně, vztahu k myšlenkám marxismu-leninismu nebo obdržena vyznamenání. Možná i proto, že tento úspěšný vědec (Nobelova cena za rok 1978) se v roce 1946 odmítl zúčastnit vývoje sovětské atomové bomby.

Ve sledovaném období stručný článek informoval o úmrtí ing. Jana Vlčka, nositele řádu Hrdina socialistické práce, hlavního konstruktéra národního podniku Aero Vodochody. [3. 1.1984, s. 2]

4 Pomoc starším občanům, sociální práce

V souvislosti s pomocí starším občanům je uváděna jednak mezigenerační pomoc, jednak pomoc organizovaná institucemi, v tomto případě Červeným křížem nebo Československou televizí.

Učni z učiliště podniku OPP Univa v Letovicích: „*prakticky vyjadřují svůj kladný vztah ke starším občanům. Pomáhají jim při skládání uhlí a dalších pracích.*“ Rozsah této pomoci dokládá, že „*Této činnosti věnovali více než 1000 brigádnických hodin.*“ [13. 3.1984, s. 2] Starším občanům pomáhaly také studentky gymnázia v Hubeného ulici v Bratislavě. Čtyři spolužačky si „*z bohaté nabídky mimoškolní činnosti vybraly pečovatelskou pomoc starým či nemocným spoluobčanům.*“ [13. 3.1984, s. 2] a každá z nich se dlouhodobě stará o jednu stařenku. Pomáhají jim hlavně s domácností: „*Betka přijde každý den asi na dvě hodiny, přinese nákup, prádlo z prádelny, uklidí...*“ [13. 3.1984, s. 2] Kromě optimistického konstatování „*Pomáhají-li jiným, jsou šťastné.*“ [13. 3.1984, s. 2] se objevuje i kritika mezigeneračních vztahů v některých rodinách: „*Měla pět dětí...jednou za rok ji navštíví dvě z nich, další dvě jen sporadicky píší.*“ [13. 3.1984, s. 2]

V článku rekapitulujícím před blížícím se sjezdem činnost Československého červeného kříže v ČSR je jako důležitá část jeho činnosti uvedena pečovatelská služba o starší lidi a „*celospolečenský program “Úcta ke starším.”*“ [20. 3.1984, s. 2] Stejně tak o několik měsíců později, před sjezdem Československého červeného kříže na úrovni celé ČSSR, nechybí ve výčtu hlavních oblastí jeho činnosti „*dlouhodobý celospolečenský program „Úcta ke starším“, pečovatelská služba o starší lidi...*“ [18. 5.1984, s. 1]

Na starší spoluobčany bylo pamatováno i v rámci Měsíce bezpečnosti a plynulosti silničního provozu. Vzhledem k nárůstu počtu dopravních nehod se při preventivní činnosti chystali příslušníci Veřejné bezpečnosti „*na přednášky a besedy ve školách, domovech důchodců, autoškolách a nejrůznějších organizacích.*“ [30. 3.1984, s. 7]

Televizní magazín „Rezervováno pro starší“ přichystala do vysílání I. programu ČST Brno. Pořad má být vysílán pravidelně. První vydání bude obsahovat reportáž z kroměřížského „*aktivního klubu důchodců.*“ [16. 2.1984, s. 7], právní rady související s odchodem do důchodu, lékařské rady a nakonec zástupci odborové organizace První brněnské strojírny seznámí diváky s „*péčí, již svým bývalým pracovníkům projevuje vděk a úctou jeden z velkých průmyslových podniků.*“ [16. 2.1984, s. 7] Květnové vydání magazínu pak připomnělo především zlatého olympijského medailistu Aloise Hudce (Berlín, 1936, cvičení na kruzích). Rozhovor se slavným sportovcem doplní „*reportáž ze vzorného Domova důchodců ve Zdounkách ... rozhovor Vlasty Fialové se zpěvákem Jožkou Severinem ... Na dotazy diváků budou odpovídat právník JUDr. Karel Šula a lékař MUDr. Václav Jedlička.*“ [18. 4.1984, s. 7]

5 Jubileum, ocenění životního díla

Stejně jako u zmínek o vyznamenáních a blahopřejných dopisech, je i v článcích o životních jubilejních nejvýznamnějším milníkem v životě oslavenců šedesátka. Oslavenci se jí dožili v plné síle a aktivitě. „*Kdo zná vitalitu prof. Františka Kovarčíka, předsedy výboru Hudební mládeže ČSR, rozhodně mu nebude věřit jeho dnešní šedesátku.*“ [17. 5.1984, s. 4] Diskař Václav Mudra se kromě vlastní dráhy aktivního sportovce, reprezentanta a kapitána reprezentačního družstva, věnoval i organizační činnosti: „*zakládal TJ Rudá hvězda Praha,...byl předsedou tehdejší ústřední sekce lehké atletiky,...je náčelníkem správy tělovýchovy a vrcholového sportu...předsedou výboru Svazu boxu ÚV ČSTV*“ a proto jeho „*sportovní srdce nestačilo nikdy zestárnout.*“ [2. 5.1984, s. 5] Pro herce, muzikanta a režiséra Jiřího Rolla pak platí, že i v šedesáti letech „*Práce, kterou má rád, mu nedovoluje zestárnout.*“ [25. 5.1984, s. 4] Zmíněny byly i sedmdesáté narozeniny bývalého redaktora-grafika Mladé fronty Arnošta Pohla. Žije pořád aktivně „*Volna nemá nazbyt*“, věnuje se zahrádce a motorismu, svým koníčkům, a kromě toho „*největší láskou mu zůstaly noviny, na jejich výrobě se denně podílí dosud*“ [17. 5.1984, s. 4]

Kromě šedesátých narozenin mělo na stránkách Mladé fronty místo i šedesáté výročí společného života manželů: diamantová svatba. Oslava takového jubilea vyvolala pozornost v okolí manželů. Stejně jako s manželi Šiškovými z Morkovic na Kroměřížsku „*jubileem spoluobčanů žila celá vesnice*“ [5. 3.1984, s. 1], manželům Hamplovým z Prostějova „*blahopřáli... nejen rodinní příslušníci, ale také zastupitelé krajského, okresního a městského sboru pro občanské záležitosti.*“ [9. 4.1984, s. 1]

Dva články jsou věnovány občanům, kteří se dožili i na dnešní poměry opravdu vysokého věku. Prvním z nich byl Karel Turek, holič z Prahy, který se dožil stovky. Kromě práce, která ho během dlouhého života zavedla mimo Prahu do Rakouska, Jugoslávie nebo Paříže, bylo jeho druhou životní láskou divadlo. „*A zvláště Národní divadlo .. kdy jsem tam byl poprvé...dobrých 70 let...byl to velký zážitek.*“ [20. 1.1984, s. 1] Ke stým narozeninám se mu splnilo tajné přání, navštívit znovuotevřené Národní divadlo. Když sledoval „*Jiráskovu báchorku Lucerna, určitě vzpomínal. Viděl ji několikrát. Ale tleskal, jako by to bylo poprvé*“ [20. 1.1984, s. 1] Tento článek byl bezesporu nejlidštější a nejnornější, bez jinak všudypřítomných ideologických a politických souvislostí. Stručně byly připomenuty i 105. narozeniny zřejmě nejstarší občanky tehdejšího Československa. Františka Baxantová své stáří trávila v Bobrové na Žďársku, u snachy.

Článek připomíná i jiné aspekty takto dlouhého života: „...vychovala čtyři syny. Všichni již zemřeli.“ [22. 6.1984, s. 1]

Jediný, komu se dostalo gratulace mimo kulaté jubileum tak byl generální tajemník ÚV KSČ a prezident republiky Gustáv Husák. U příležitosti 81. narozenin přišla MF s „*přáním dobrého zdraví do dalších let života*“ [10. 1.1984, s. 1] a připomněla „*jeho životní cestu – více než půlstoletí práce a zápasů v řadách předních bojovníků za věc dělnické třídy, sociální spravedlnosti...*“ [10. 1.1984, s. 1]. O vykonstruovaném obvinění z buržoazního nacionalismu a následném odsouzení na doživotí v roce 1954 se však čtenář nedozví nic.

Dožití se seniorského věku bylo příležitostí pro rekapitulaci celoživotního díla, především uměleckého. Výčet díla doprovázely velmi stručné zmínky o osobním životě, stručná umělecká kréda nebo odkazy na politické názory umělce řádně ideologicky zakotvující jeho dílo.

Takovou příležitostí byly šedesátiny výtvarníka Františka Buranta. Článek vypočítává jeho obsáhlé a mnohotvárné dílo. „*Početná řada monumentálních realizací...je vytyčena významnými pracemi, jakými jsou např. vitráže v Domě módy, ...vitráže pro Světovou výstavu v Bruselu, ... pro stanici metra Mládežnická, pro Palác kultury a mnohé další.*“ [10. 2.1984, s. 4] Kromě toho se „*Od poloviny sedmdesátých let se však intenzivně věnuje i grafice.*“ [10. 2.1984, s. 4] Výtvarné dílo pak „*nelze oddělit od jeho práce pedagogické*“ [10. 2.1984, s. 4]. Uměleckou tvorbu s pedagogickou činností spojoval i sedmdesátník národní umělec Josef Malejovský. Jeho oborem byly plastiky, sochy a monumenty určené do veřejných prostranství, včetně „*sousoší V. I. Lenina a Naděždy Krupské.*“ [20. 4.1984, s. 4] V pedagogickém působení na Vysoké škole uměleckoprůmyslové si kladl za cíl, aby absolvent „*vyšel ze školy jako vysoce kvalifikovaný odborník a aby byl současně i vysokoškolsky vzdělaným příslušníkem socialistické inteligence.*“ [20. 4.1984, s. 4]

K šedesátým narozeninám národního umělce Jiřího Němečka vyšel článek rekapitulující jeho uměleckou dráhu. Němeček začínal nejprve jako tanečník v Národním divadle, později působil jako choreograf a nakonec jako šéf baletního souboru Národního divadla. Prostý výčet působišť, rolí a choreografií je ale zasazen do patřičných ideologických souvislostí: „*V lidském životě je však také důležitá ...veřejná činnost.. Měla by být spojena s tvorbou každého umělce. Jen tak je možné, aby umělec cítil svoji sounáležitost se společností...která mu dává možnost plného tvůrčího rozletu*“ [12. 4.1984, s. 4] Nepřekvapí

proto, že oslavenec „*vykonává několik stranických funkcí, podílí se aktivně na práci Svazu českých dramatických umělců i jinde.*“ [12. 4.1984, s. 4] Krédem autora více než čtyřiceti literárních děl Jiřího Marka, 70 let, je, že „*obyčejný člověk je základ světa. Je skutečně „solí země“ a vždycky na této zemi zůstane, ať se stane cokoliv.*“ [30. 5.1984, s. 4]

Největší důraz na ideologické souvislosti tvorby a života byl kladen u národního umělce Josefa Rybáka, který se dožil osmdesátky. Rybák „*náleží k pokolení...které neslo hlavní tíhu boje za nový svět se spravedlivějším sociálním uspořádáním.*“ [28. 4.1984, s. 4] Působil jako novinář, když „*Na stránkách Rudého práva a Tvorby bojoval za pokrokové socialistické umění.*“ Novinářskou práci doplňovala básnická tvorba: „*Poezie není kratochvilná hra se slovíčky..., ale urputný boj kladných mocností s těmi, kdo usilují o zkázu a zničení světa.*“ [28. 4.1984, s. 4]

Výčet pěveckých rolí a divadelních působišť byl obsahem článku k pětadesátým narozeninám operního pěvce Karla Bermana. Jeho lidskému osudu je věnováno jen několik slov: „*dlouhé věznění v koncentračním táboře narušilo jeho plány.*“ [13. 4.1984, s. 4] Obdobně, jako inventura divadelních a filmových rolí, je pojatý i článek k nedožitým pětasedmdesátinám Karla Högera. U něj „*patří k velikosti a jedinečnosti herce ... skromnost a přemýšlivost.*“ [13. 6.1984, s. 4] Seznam historických románů, od středověku až po moderní historii 20. století od národního umělce Miloše Václava Kratochvíla doplňuje spisovatelovo krédo „*Co vyprávím jako beletrista, nesmí být v rozporu s historickým poznáním.*“ [6. 1.1984, s. 4] Kvalitu básnického díla zasloužilého umělce Donáta Šajnera, který oslavil sedmdesátku, pak dokládá, že „*Básnickova poezie je vydávána v mnoha překladech ve všech socialistických zemích.*“ [24. 1.1984, s. 4]

Rekapitulaci životní dráhy nabízí i článek k nedožitým pětadevadesátým narozeninám Čenka Hrušky. Jelikož se jednalo o člověka, který „*byl po celý svůj život příkladem obětavého dělnického funkcionáře ... vždy zůstal skromným a pracovitým vojákem revoluce*“ [17. 1.1984, s. 3], většina článku je soupisem organizací a funkcí, které v nich zastával: odbory, sociálně demokratická strana, komunistická strana, Komunistická internacionála, politické oddělení tankové brigády, Národní shromáždění, Svazarm. A při tom „*Vždy věděl, na které straně barikády je jeho místo*“, v legiích v Rusku správně rozpoznal „*jejich pravé zaměření – být proti bolševikům*“, „*V složitém období bolševizace odchází po V. sjezdu KSČ na Ostravsko, kde prosazuje linii nového Gottwaldova vedení strany ... vymýtit oportunistus, pasivnost*“ [17. 1.1984, s. 3]

6 Ekonomika

Ekonomická situace seniorů z pohledu státního rozpočtu je popsána v článku týkajícím se projednávání státního závěrečného účtu za rok 1983. V oblasti sociálního zabezpečení „*vykazují nejvyšší přírůstek výdaje na důchodové zabezpečení.*“ [21. 6.1984, s. 3] Výdaje na důchody se tím zvýšily o 3.8 % a „*průměrná výše starobního důchodu dosáhla 1282 Kč.*“ [21. 6.1984, s. 3] při průměrné mzdě 2 822 Kčs⁷².

Význam pracovní aktivity důchodců hodnotí článek, podle kterého se počet pracujících důchodců „*v národním hospodářství zvýšil od poloviny šedesátých let z necelého půl milionu na téměř dvojnásobek na začátku let osmdesátých.*“ [26. 1.1984, s. 2] Pracovní úsilí důchodců je hodnoceno jednoznačně pozitivně, protože „*bez jejich životních zkušeností, by ne jeden provoz, ne jeden podnik měl potíže s výrobou.*“ [21. 6.1984, s. 3] Proto vláda ČSSR stanovila jasná pravidla pro zaměstnávání důchodců, včetně „*hranice pravidelných ročních příjmů v zaměstnání, ke kterým lze ještě pobírat starobní důchod*“ a to vše s cílem „*přispívat k lepšímu sociálnímu zabezpečení důchodců i aktivnímu prožívání jejich stáří.*“ [21. 6.1984, s. 3]

Stejně velké pozornosti jako ekonomické situaci důchodců doma se těšila ekonomická situace důchodců v zahraničí. Ideologické hodnocení hrálo podstatnou roli i zde. V pokrokovém Tunisku vláda po dohodě s odbory přijala řadu sociálních opatření včetně „*zvýšení státní podpory vdovám...důchodcům a dalším osobám, které pobírají sociální dávky.*“ [6. 1.1984, s. 5] Naopak v Rakousku vláda sice v roce 1970 vyhlásila „*heslo vymýcení chudoby*“ [5. 1.1984, s. 5], která se týkala asi 300 000 občanů. Ale jejich počet neklesl, „*naopak v důsledku zostřující se kapitalistické krize ještě stoupl.*“ a dokonce „*desetitisíce obyvatel hlavního města nemají peníze na nájemné a otop*“ [5. 1.1984, s. 5]

Běžného, denního života seniorů se dotýká pouze článek popisující nový počítačový program pro organizování výměn bytů v Praze. Program měl spojovat na jedné straně zájemce o výměnu menšího bytu za větší, kterých bylo asi 75 %, s těmi, kdo chtěli vyměnit větší byt za menší. „*Přitom je známé, že řada důchodců právě většími byty disponuje.*“ [24. 1.1984, s. 2] Z toho důvodu mohou důchodci, kteří nabízejí výměnu většího bytu za menší, službu využít zdarma, zatímco ostatní musí zaplatit nejprve 7 Kčs za dotazník a pak

⁷² Databáze dynamických grafů, http://csugeo.i-server.cz/csu/dyngrafy.nsf/graf/mzdy_1960_

dalších 95 Kčs za jeho zpracování a vyhledání vhodné protistrany pro výměnu. V kontextu výše zmíněné průměrné mzdy tak tato služba stála víc jak 1 000 Kč v přepočtu na dnešní příjmy.

7 Zamyšlení, rozhovor

Ve sledovaném období byly otištěny tři rozsáhlejší rozhovory s lidmi v seniorském věku. Všechny tři rozhovory se týkají kultury. Ve všech se projevuje poměrně úzké zaměření na hlavní obor, kterému se dotazovaný věnuje, a vždy jsou zmíněny vazby tohoto oboru s výchovným působením na mládež. Rozhovory jsou si v mnohém velmi podobné, jako by byly vedeny podle jedné šablony.

Nejmladším z trojice byl spisovatel Eduard Petiška. Rozhovor byl veden u příležitosti jeho šedesátin. Za nejdůležitější část své tvorby považuje knihy týkající se historie. „*Každý z nás má svou minulost a musí se s ní znovu a znovu vypořádávat. Se svou minulostí se musí vypořádat i národ a celé lidstvo. Jen tak může cílevědomě a poučeně zacházet se svou budoucností.*“ [5. 1.1984, s. 5] Na otázku, jestli mladí lidé mají zájem o knihy s historickou tematikou, odpovídá: „*Kdyby minulost byla něco nehybného, nedivil bych se, kdyby se o ni mladí přestali zajímat. Ale minulost je stále v pohybu k přítomnosti.*“ [5. 1.1984, s. 5] Optimisticky odpovídá i na dotaz konkurence „*oslnivého hluku pop music a všehochuti televize.*“ E. Petiška „*Nevěří, že se kniha ze života kulturního člověka vytratí.*“ [5. 1.1984, s. 5]

Rozhovor s právě osmdesátiletým profesorem Václavem Holzknemtem se týká vážné hudby. Holzknemtovým nejoblíbenějším hudebním skladatelem je Bedřich Smetana, o kterém ale ví, že „*jsme Smetanu mladým příliš vnucovali a to se nikdy nevyplácí.*“ [3. 5.1984, s. 5] Obecně vidí jako problém vztah mladých lidí k vážné hudbě jako celku. Příčin to má podle něj celou řadu. U Smetany například zanedbávané klavírní dílo, protože to jsou „*neobyčejně obtížné věci.*“ [3. 5.1984, s. 5] Další podle jeho názoru významní skladatelé jsou opomíjeni úplně, jako Mysliveček nebo Ježek. Jedním z kořenů pozdějších problémů ve vztahu člověka k vážné hudbě je už výuka hudební výchovy na základních školách: „*Neštěstí je v tom, že hudební výchovu nevyučují muzikanti, ale absolventi pedagogických fakult, kteří muziku berou jako přívažek k dalším dvěma předmětům.*“ [3. 5.1984, s. 5] Konkurenci rádia a televize pak bere podstatně vážněji než spisovatel Petiška: „*Dnes je ta konkurence veliká.*“ [3. 5.1984, s. 5] A vymizení vážné hudby

z lidských životů vnímá jako velkou ztrátu: „*hudba zjemňuje lidskou psychiku a člověk, aniž si to uvědomuje, se při styku s ní citově mění.*“ [3. 5.1984, s. 5]

Třetím, kdo Mladé frontě poskytl rozhovor, byl sovětský spisovatel detektivních románů Arkadij Adamov, 63let. Původně důstojník Rudé armády, demobilizovaný po skončení 2. světové války, nastoupil na kriminálním oddělení sovětském milice. Na základě svých vlastních zážitků a zážitků kolegů začal psát detektivní romány, jejichž společným hrdinou byl nejprve Sergej Koršinov, pak Vitalij Losev, kriminální inspektor. Význam své práce vidí v tom, že žánr je „*natolik populární, že se detektivní román stal důležitým nástrojem působení na lidi, zvláště mládež.*“ [10. 1.1984, s. 4] Ideologicko-politické zázemí tvorby detektivek vidí jednoznačně: „*je to jedna z nejsilnějších ideologických a mravních zbraní – záleží na tom, v jakých rukou se nachází a jaké cíle sleduje.*“ Dokonce i na západě tvoří „*výborní pokrokoví spisovatelé. Ostře odhalují sociální problémy – a přitom mistrovským způsobem.*“ [10. 1.1984, s. 4] Adamovovo dílo má takový ohlas, že mu píše „*pracovníci milice, učitelé, mladí, ale i vězňové.*“ [10. 1.1984, s. 4]

Trochu zvláštní názor na lidi v důchodovém věku se objevuje v zamyšlení „*Tam na severu*“ [9. 1.1984, s. 2]. Severočeský kraj autor zamyšlení vychvaluje jako místo, kde „*Rostou závody, doly, hotely, nemocnice, celá města. Všude potřebují odborníky, řídicí pracovníky.*“ [10. 1.1984, s. 4] Mladí lidé, absolventi škol, proto nemusí čekat, až někdo „*půjde do penze*“, aby mohli začít dělat odpovědnou, samostatnou řídicí práci.

4.1.3 Diskuse o výsledcích kvalitativní analýzy

Pro iniciaci diskuse o výsledcích kvalitativní části mého výzkumu a zodpovězení hlavní výzkumné otázky „**Jaká klíčová témata byla nastolována v souvislosti s prezentací seniorů v osmdesátých letech minulého století v deníku Mladá fronta v porovnání se současností v deníku Mladá fronta Dnes, která klíčová témata se objevují nejčastěji v uvedených médiích a obdobích, a jak se změnila frekvence jejich výskytu, rozsah článků a umístění v periodiku?**“ jsem témata obou sledovaných období sestavila do Tab. 1 Klíčová témata současností a minulosti. Současností se v tabulce myslí první pololetí roku 2014 a minulostí první pololetí roku 1984.

Tab. 1 Klíčová témata současnosti a minulosti

<i>Současnost</i>	<i>Minulost</i>
Ekonomika	Černá kronika, kriminalita
Úmrtí slavných, známých osobností	Vyznamenání, blahopřání ⁷³
Zdraví, zdravotnictví a soc. služby	Úmrtí významných osobností
Životní příběh	Pomoc starším občanům, soc. práce
Životní jubileum	Jubileum, Ocenění životního díla
Politika	Ekonomika
Názory, úvahy, rozhovory	Zamyšlení, rozhovor
Kriminalita, právo	

Obecně lze říci, že témata spojovaná se seniory se v obou sledovaných obdobích v mnohém překrývají nebo dokonce shodují. U podobných nebo shodných témat lze ale vysledovat zcela rozdílnou náplň tématu nebo důraz, který je na téma kladený. Pro zodpovězení výzkumných otázek je proto nezbytné zabývat se jak změnou náplně témat, která se objevují v obou obdobích, tak tématy, která se vyskytují pouze v jednom ze sledovaných období.

Rozdíly v důrazu na téma a v obsahu tématu jsou patrné u *tématu ekonomiky*. V současnosti je s ekonomickou situací seniorů zmiňováno nebezpečí chudoby, negativní dopady makroekonomických jevů jako inflace a změny kursu české koruny do běžného denního života seniorů. Podstatným ekonomickým tématem je také reforma financování důchodového systému. V tématech minulosti je ekonomická situace seniorů vyřešena stručnou zmínkou o rostoucím podílu důchodů na státním rozpočtu, bez jakékoliv zmínky o dopadu do osobní ekonomické situace seniorů. Ta se přece „v Československu stejně jako ve všech pokrokových (socialistických) zemích zlepšovala“, zatímco v kapitalistických státech to bylo přesně naopak. Nebylo proto třeba zabíhat do zbytečných podrobností. Rozdíl lze vysledovat i v mediálním obraze pracujících v seniorském věku. Zatímco v minulosti byl tento jev hodnocen jednoznačně pozitivně (pozn. autorky: zjevně v kontextu tehdejšího obecného nedostatku pracovních sil), tak dnes, v kontextu

⁷³ Žlutě jsou podbarvena témata nacházející se pouze v jednom ze sledovaných období.

nezaměstnanosti jako podstatného sociálního problému, je hodnocení rozporuplné. Na jedné straně jsou oceňovány zkušenosti a uvažovaná je obtížná nahraditelnost starších pracovníků v určitých oborech, na druhé straně pak stojí nedostatek míst pro absolventy v jiných oborech s vysokým podílem pracujících v seniorském věku.

Zcela odlišná je prezentace lidí v seniorském věku v souvislosti s **tématem úmrtím významných osobností**. V současnosti jsou prezentovány zajímavé životní osudy, častokrát spojené (pozn. autorky: vzhledem k věku zemřelých) s hrdinstvím během II. světové války, případně s protikomunistickým odbojem. U umělců nebo vědců je věcně rozebíráno životní dílo, jeho význam a přínos. Prezentace se nevyhýbá ani sporným kapitolám života zemřelých nebo je otevřeně kritická, například u úmrtí vysokých představitelů komunistického režimu. Zatímco v minulosti se dozvídáme většinou jen o politické angažovanosti zemřelých a o vyznamenáních a oceněních, která za ni už dříve obdrželi. Věcné zásluhy v podobě uměleckého díla nebo vědeckých objevů jsou zmíněny často jen jednou větou nebo zmínka o jakýchkoliv věcných zásluhách chybí vůbec.

V současnosti je **téma životního jubilea** příležitostí připomenout přínos umělce, vědce nebo jiné veřejně známé osoby. Většinou je při té příležitosti zmíněno i další pokračování v profesní dráze, byť i méně intenzivní než dříve. Dnes se při příležitosti životního jubilea objevuje podstatně více podrobností o jubilantově životě jak pracovním, tak osobním. V minulosti bylo významné i životní jubileum (pozn. autorky: podobně jako udělení vyznamenání nebo úmrtí významné osobnosti) příležitostí k výčtu politických zásluh a funkcí. Články týkající se tématu životního jubilea však byly příležitostí k více osobní, lidské prezentaci jubilanta. Mezi významná jubilea bylo v minulosti řazeno i výročí svatby, v současnosti jsem se s podobným obrazem životního jubilea nesešla.

Podobně je možné určité posuny vysledovat u **tématu kriminality**. V minulosti se toto téma více pojilo s důchodci jako oběťmi vlastní neopatrnosti nebo vlastní chyby, zejména při dopravních nehodách nebo požárech. Mezi prezentací seniorů jako obětí podvodníků ale rozdíl není. Shodná pro obě porovnávaná období je i minimální míra prezentace seniorů jako pachatelů trestných činů. V současnosti se pak v oblasti kriminality a práva objevuje aktivní obrana seniorů před různými formami podvodů spočívající ve zlepšování informovanosti nebo domáhání se práva u soudů.

V obou porovnávaných obdobích jsem našla **témata rozhovorů, zamyšlení a úvah** lidí v seniorském věku. V minulosti bylo téma pojato podstatně úžeji. Rozhovory jsou vedeny

s umělci a týkají se velmi úzce jejich vlastního oboru. V současnosti se vedou rozhovory s různorodými osobnostmi, jako jsou architekti, lékaři nebo vysokoškolští pedagogové a týkají se jejich vlastního oboru pouze částečně. Tady se musím pozastavit a položit si otázku, jestli se u významné osobnosti určitého oboru automaticky očekává, že má co říct i k věcem jako je politická situace nebo směřování společnosti jako celku. Touto otázkou bychom se mohli zabývat v jiném výzkumu. Odpověď dle výzkumných zjištění je částečná domněnka, že jde více o mediální kontext než v minulosti.

Zvláštním tématem, na které byl v minulosti kladen důraz, a které se v současnosti už neobjevilo, je **téma vyznamenání, ocenění a oficiální blahopřání**. To souvisí s celkově nesrovnatelně větším množstvím udělovaných státních vyznamenání, zejména Řádu práce, v minulosti. V minulosti byla vyznamenání udělována celoročně. V současnosti jsou vyznamenání udělována při příležitosti 28. října, výročí vzniku samostatného československého státu. 28. října však nepřípadlo do sledovaného období. Mediální obraz vyznamenaných v minulosti je ale takový, že vyznamenání se udílela téměř všem významnějším funkcionářům komunistické strany, režimem povoleným umělcům nebo ředitelům významných podniků (pozn. autorky: aby se jim takového ocenění dostalo, stačila „správná politická orientace“ a dožít se šedesáti let věku). Širší mediální obraz vyznamenaných vytvořen není.

Dalším tématem vyskytujícím se pouze v minulosti bylo **téma pomoci starším občanům a sociální práce**. Obsahem tohoto tématu byla jednak skutečně prospěšná mezigenerační pomoc mladých lidí seniorům, jednak zmínky o institucích jako Červený kříž nebo Československá televize, které měly mezi řadou jiných cílů také cíl věnovat se lidem v seniorském věku (pozn. autorky: lze se však domnívat, že zmínky o starších lidech v programu těchto institucí měly sloužit spíše jako ilustrace výborného fungování socialistické společnosti než jako něco, co by bylo starší generaci skutečně prospěšné). V současnosti se otázky sociální péče o seniory překrývají spíše s tématem zdravotnictví, jak bude uvedeno dále.

Téma zdraví a s tím souvisejících zdravotnických a sociálních služeb se vyskytuje pouze v současnosti. Jedná se zejména o důsledek prodlužování lidského života, které je mezi oběma sledovanými obdobími skutečně výrazné. Kromě zajištění zdravotní a sociální péče pro stále více lidí v seniorském věku a s tím spojenými problémy kapacit takových služeb a jejich financování, se toto téma dotýká i možnosti žít život i ve vyšším seniorském věku

co možná nejhodnotněji. Zmiňovány jsou proto různé recepty a návody na aktivní život v seniorském věku.

Další téma objevující se v jen v současnosti výrazně souvisí se změnou politických poměrů mezi sledovanými obdobími. První z nich je *téma životních příběhů* lidí. Byly publikovány bez nějaké jiné souvislosti, jako dožití se jubilea nebo vyznamenání. Důvodem bylo výročí události, která nejvíce zasáhla do osudů těchto lidí, třeba jako vylovení spojenců v Normandii do života válečných veteránů. Druhá světová válka a komunistický režim po roce 1948 ostatně do osudů těchto lidí zasahují vždy významně. Životní příběh je zmiňován i u lidí, u kterých vedl k určité sociální situaci v současnosti. Je to třeba celoživotní práce na nekvalifikovaných pracovních místech, která vede k nutnosti dokončit alespoň základní vzdělání v seniorském věku. Nebo je to dlouholetá práce v podniku Ostravsko-karvinské doly (OKD), která vede k problémům s bydlením v dříve podnikových bytech.

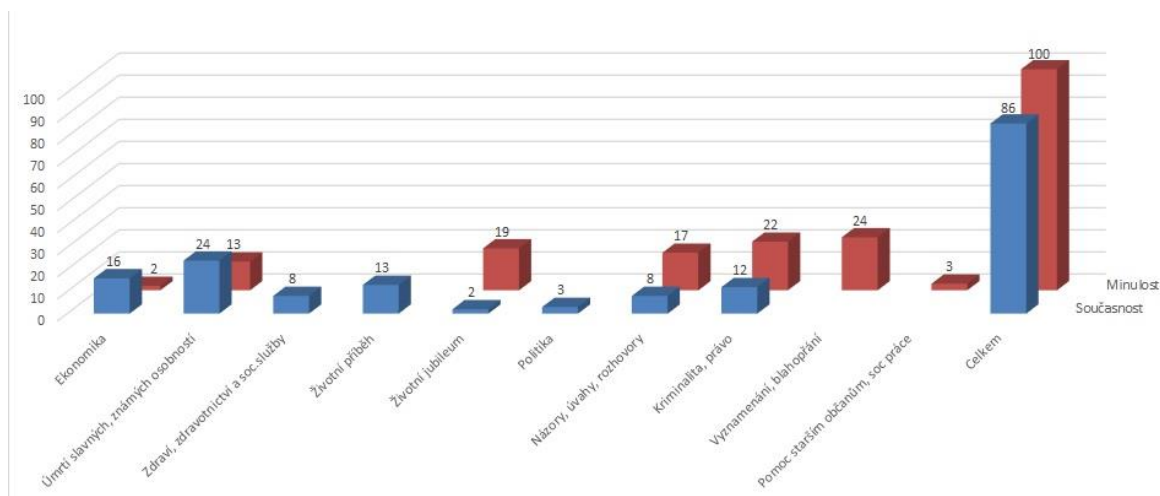
Posledním tématem, které lze z pochopitelných důvodů vysledovat pouze v současnosti, je *téma politika* a politické názory lidí v seniorském věku. Senioři jsou prezentováni jako skupina, na kterou politici rozhodně nezapomínají. Politické téma spojené se seniory je typicky zajištění financování penzijního systému, kde se řeší zejména způsob, jak zajistit jeho trvalou stabilitu. Senioři jsou dále prezentováni jako skupina, ve které jsou lidé zajímaví se o politiku stejně jako v jiných věkově vymezených skupinách, jejich názory pokrývají celé politické spektrum od levice přes střed po pravici. Rozhodně nejsou senioři prezentováni jako nějaká politicky homogenní skupina.

4.2 Numerická deskripce, interpretace a diskuse o výsledcích kvantitativního šetření

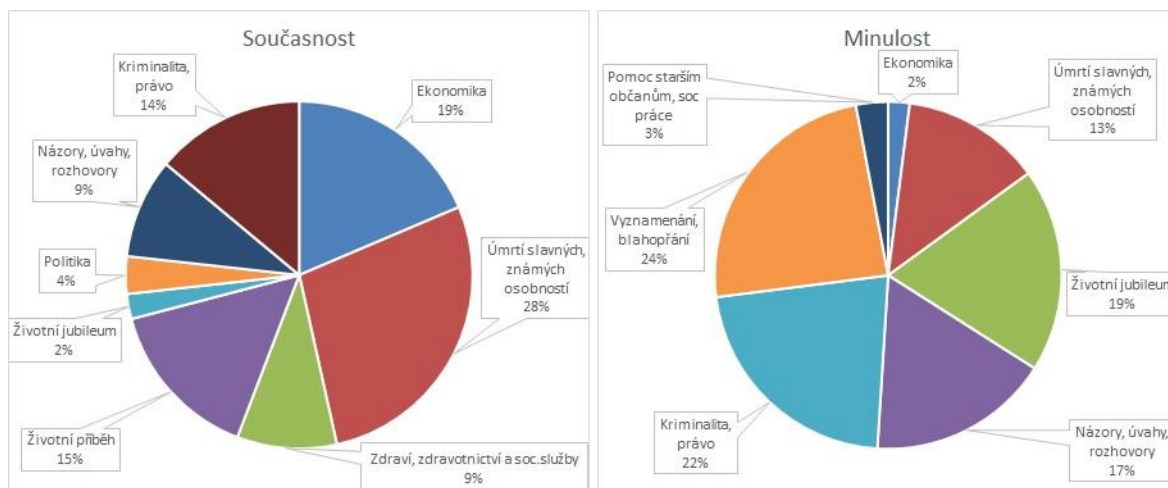
V kapitole budou zodpovězeny výzkumné otázky (3), (4) a (5). Výsledky deskriptivní analýzy budou prezentovány především formou grafů a interpretovány formou komentářů k těmto grafům.

Výzkumná otázka (3): *Jak se změnila frekvence výskytu klíčových témat spojených se seniory v porovnávaných obdobích?* Souhrnný počet výskytů článků na témata spojená se seniory a relativní četnost výskytu článků na jednotlivá témata ukazují následující grafy (Graf 1 a Graf 2).

Graf 1 Celkový počet výskytů témat spojených se seniory

Graf 2 Relativní četnost výskytů témat spojených se seniory

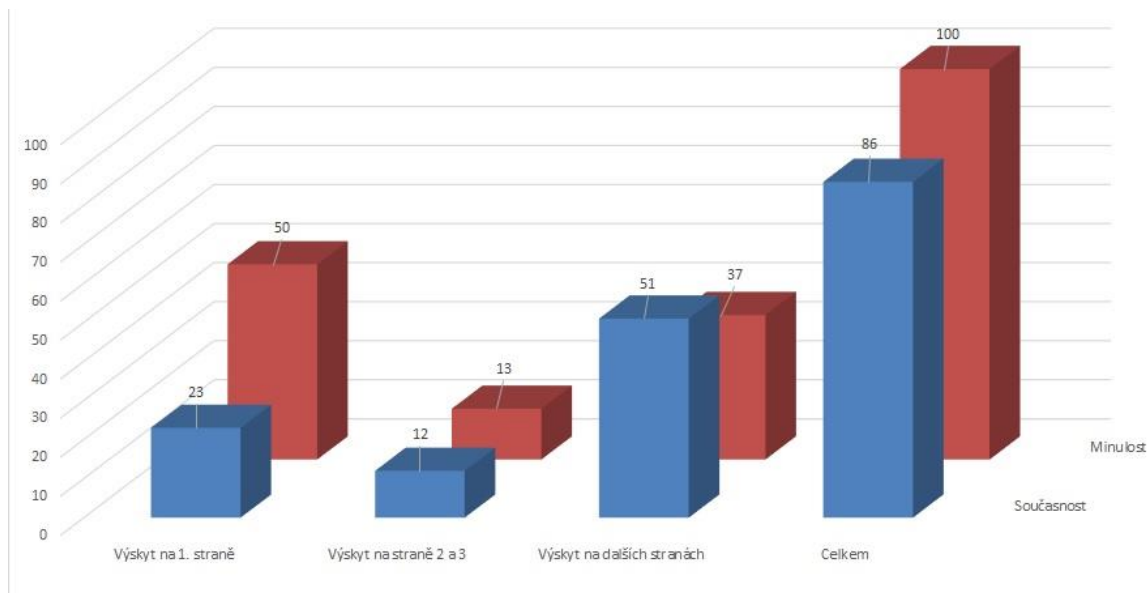

Celkově se v minulosti vyskytovaly články spojené se seniory častěji. Častější výskyt je ve velké míře dán články s tématem vyznamenání a blahopřání. Vyskytují se celkem dvacet čtyři krát a byly zaznamenány pouze v minulosti. V minulost se také častěji vyskytovaly články na témata spojená s životním jubileem, kriminalitou a častější byly i rozhovory. Překvapivé je pro mě toto srovnání hlavně u rozhovorů. Rozhovory byly však většinou stručné, jak bude podrobněji uvedeno v odpovědi na výzkumnou otázku (5). Také byly vedeny na úzce zaměřené téma profese lidí, jako byli umělci, sportovní trenéři nebo pedagogové. V současnosti se častěji vyskytují články spojené s ekonomikou, zdravotnictvím, úmrtím slavných, známých osobností a články zabývající se životním příběhem.

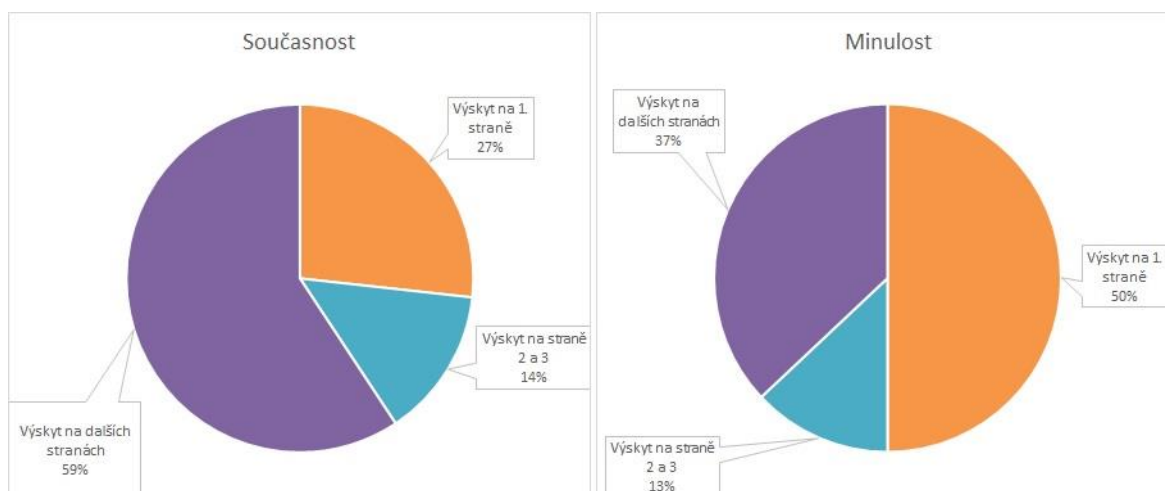
Výzkumná otázka (4): *Jak se změnilo umístění klíčových témat spojených se seniory v rámci periodika v porovnávaných obdobích?* Přehled o umístění článků na témata

spojovaná se seniory a relativní četnost umístění článků na témata spojená se seniory je v následujících grafech (Graf 3 a Graf 4).

Graf 3 Umístění témat spojených se seniory v rámci periodika

Graf 4 Relativní četnost výskytu témat spojených se seniory v rámci periodika

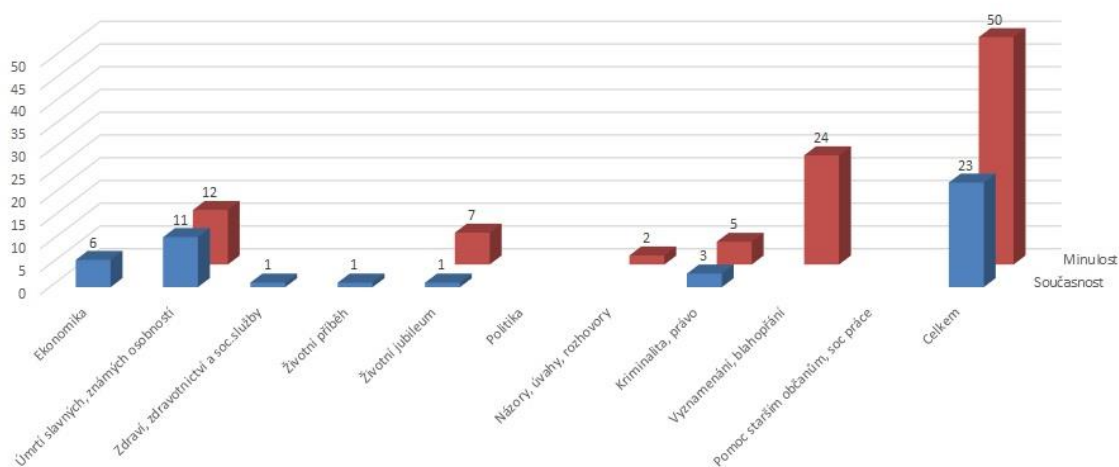

Při srovnání výskytu témat spojených se seniory je v minulosti patrný výrazně vyšší výskyt na první straně. V současnosti se témata spojená se seniory vyskytují zejména na dalších stranách, od čtvrté strany periodika dále. Při srovnání výskytu na dalších stranách je ale nutno mít na zřeteli, že v minulosti mělo jedno vydání sledovaného periodika jen osm stran, zatímco v současnosti má jedno vydání sledovaného periodika dvanáct stran.

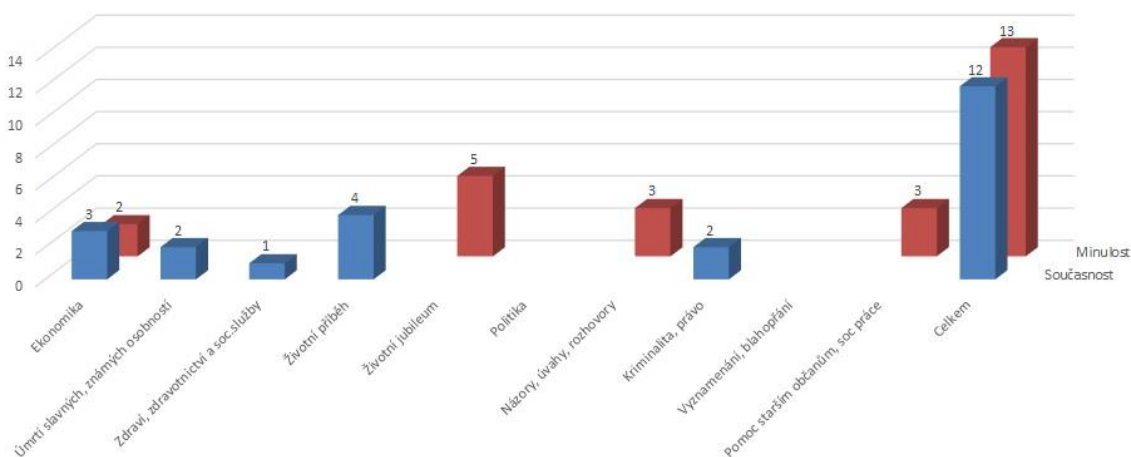
Uvedené srovnání by mohlo vést k názoru, že v minulosti mohla být témata spojená se seniory považována za významnější a byla jim věnována větší pozornost než v současnosti. Podrobná data dle následujícího grafu (Graf 5) ale ukazují, že hlavní podíl na velké

četnosti článků dotýkajících se seniorů na první straně mají články o vyznamenáních a blahopřáních. Ty představují téměř polovinu všech výskytů na první stránce. Tyto články jsou také většinou stručné, jak bude podrobněji uvedeno v odpovědi na výzkumnou otázku (5). V současnosti je nejfrekventovanější téma na první straně úmrtí slavných, známých osobností. Toto téma bylo v minulosti druhé nejfrekventovanější. Na druhém místě je v současnosti ekonomika. Detaily rozložení článků podle témat v rámci celého periodika ukazují následující grafy (Graf 5, Graf 6 a Graf 7).

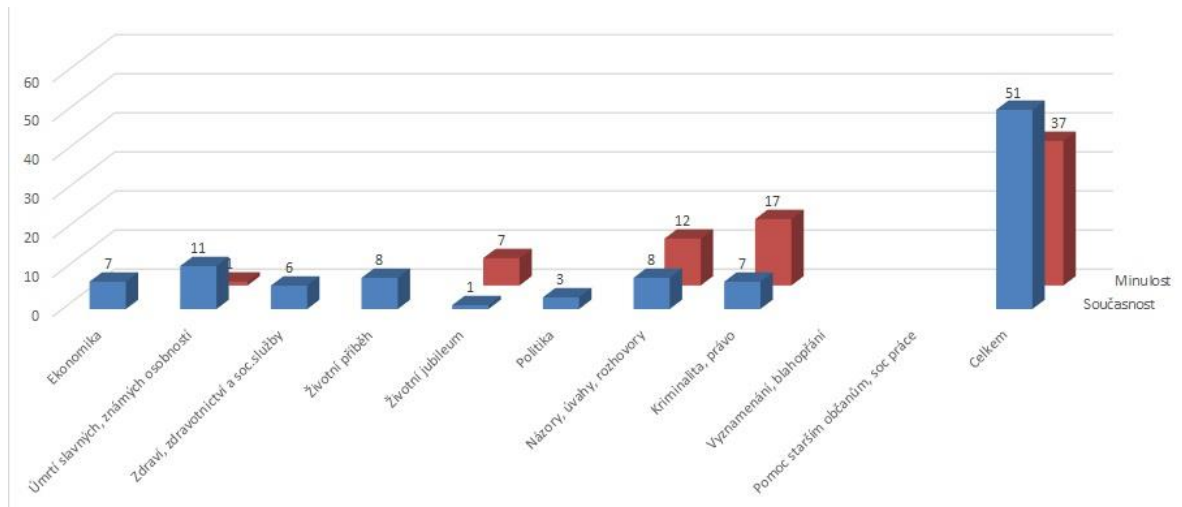
Graf 5 Četnost výskytu témat spojených se seniory na první straně

Graf 6 Četnost výskytu témat spojených se seniory na stranách 2 a 3

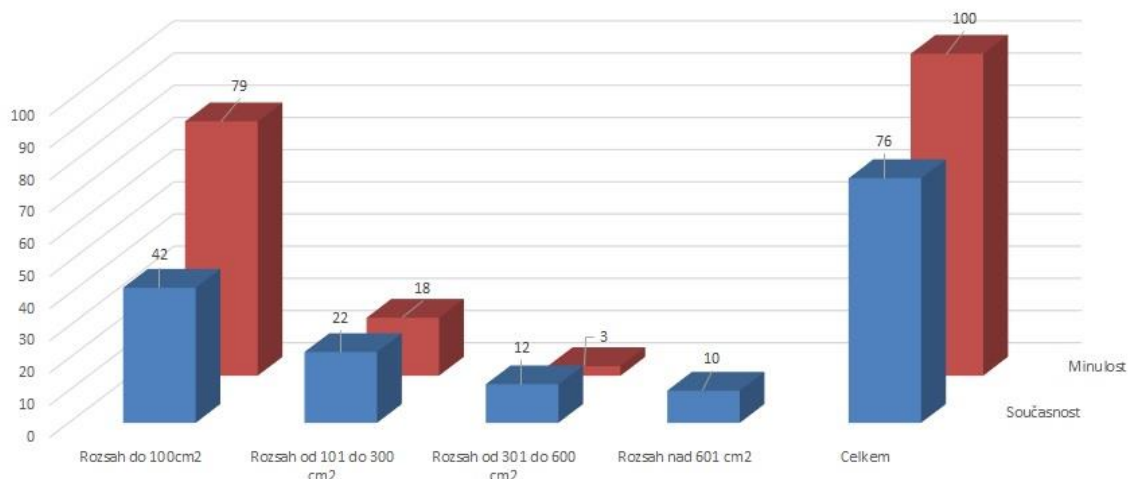

Graf 7 Četnost výskytu témat spojených se seniory na dalších stranách

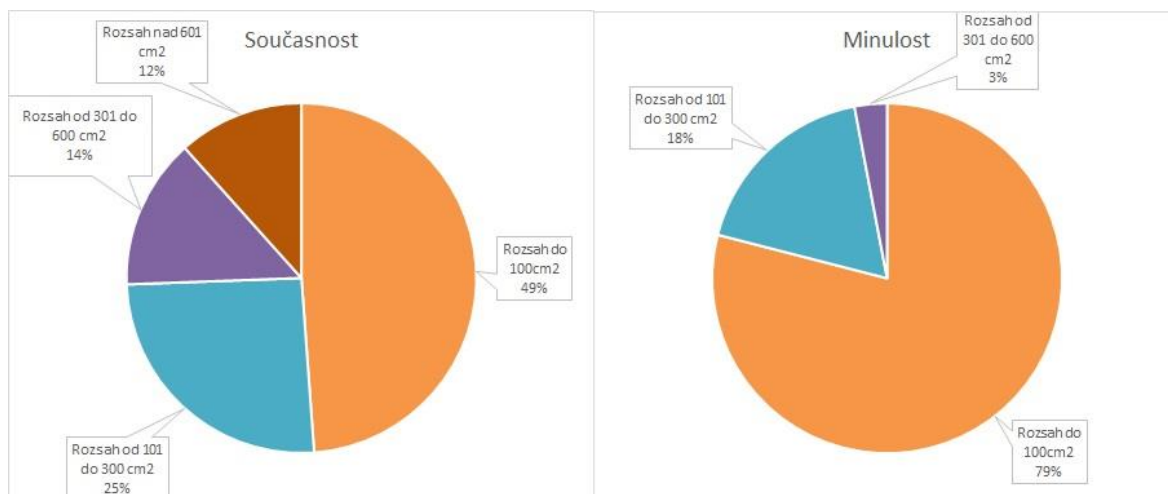

Výzkumná otázka (5): Jak se změnil rozsah článků dotýkajících se seniorů v porovnávaných obdobích? Přehled o rozsahu článků na témata spojovaná se seniory a relativní četnost rozsahu článků na témata spojovaná se seniory je v následujících grafech (Graf 8 a Graf 9).

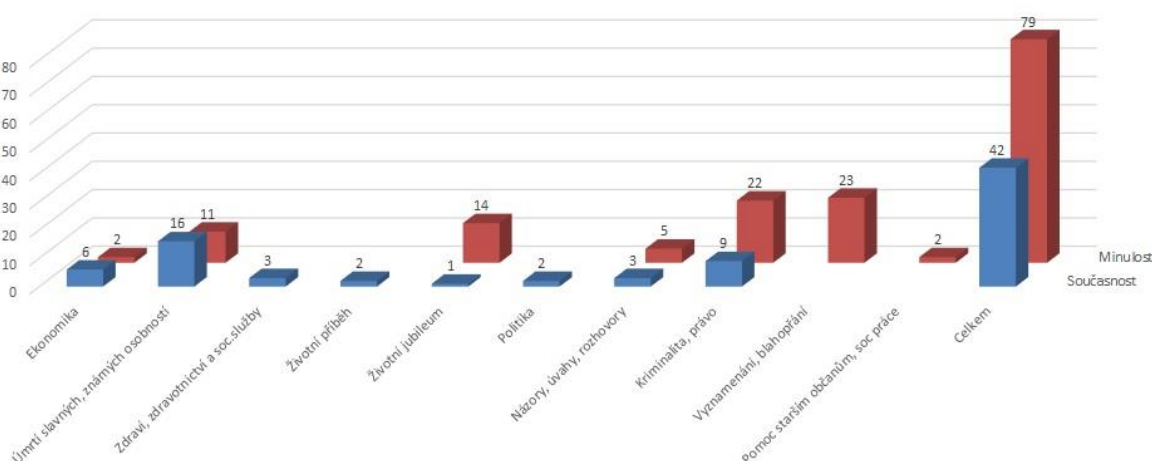
Graf 8 Rozsah článků dotýkajících se seniorů

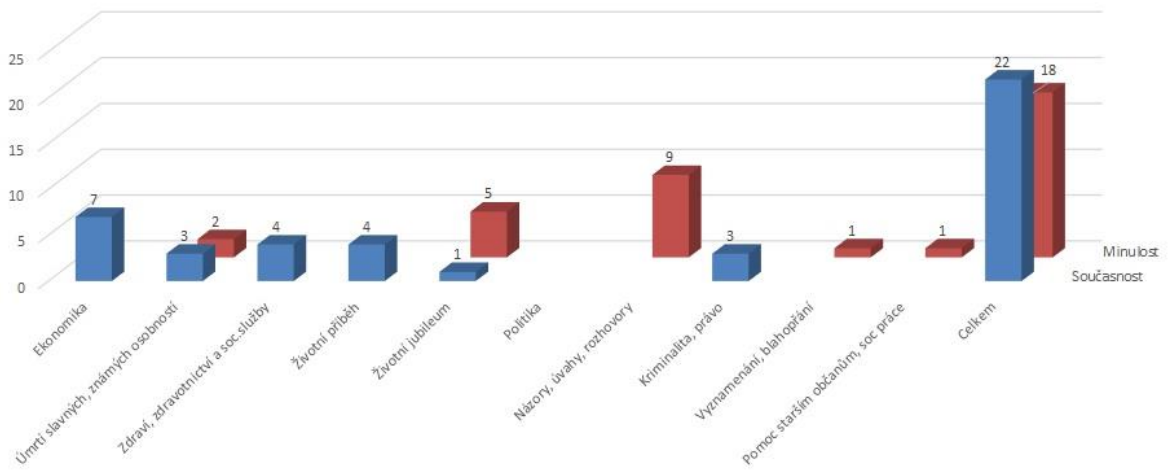
Graf 9 Relativní četnost rozsahů článků

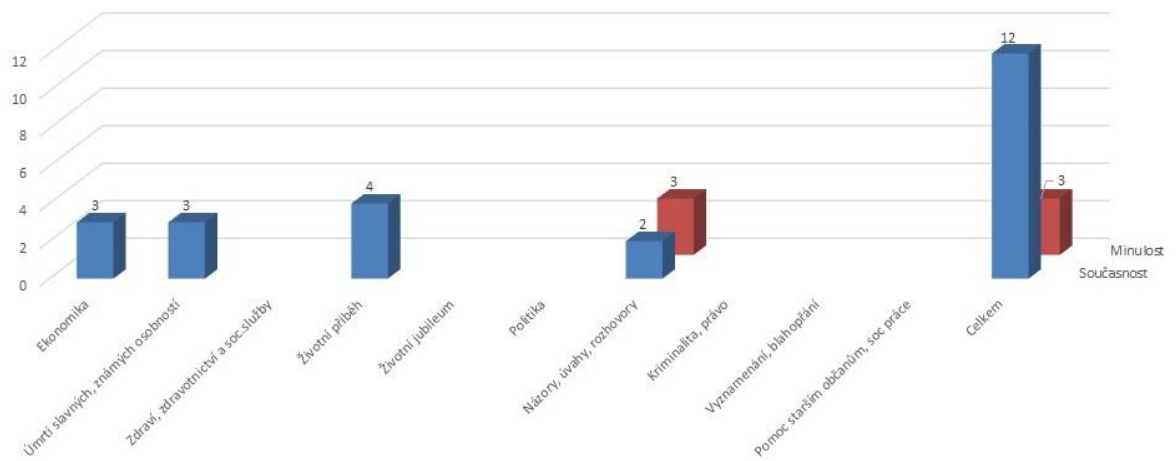
Ve srovnání rozsahů článků je patrné, že v minulosti byla drtivá většina článků v kategorii těch nejmenších (do 100 cm²). Jejich počet je v minulosti téměř přesně dvojnásobný, než v současnosti. U všech dalších kategorií rozsahů je podstatně větší výskyt v současnosti. Dokonce v kategorii největších článků (nad 601 cm²) je zastoupena jen současnost. Z tohoto srovnání lze odvodit, že v současnosti je tématům spojeným se seniory věnován v periodiku větší prostor. Z výsledků srovnání velikosti článků v minulosti považují za nejpodstatnější údaj o člancích na téma vyznamenání i kriminalita a právo. Ty byly většinou velmi stručné. Podrobné informace o rozložení velikosti článků podle témat jsou v následujících grafech (Graf 10, Graf 11 a Graf 12).

 Graf 10 Četnost výskytu témat v člancích do 100 cm²

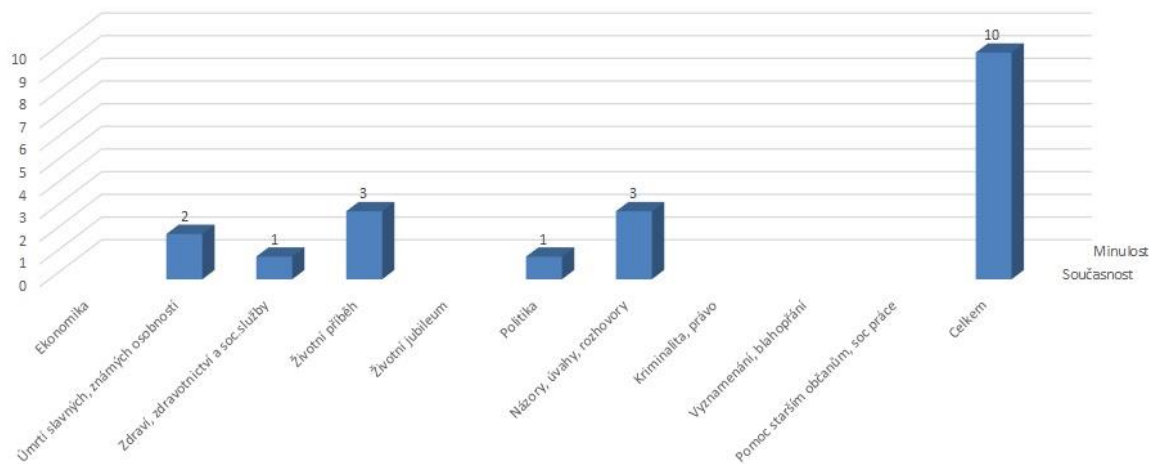
Graf 11 Četnost výskytu témat v článcích od 101 cm² do 300 cm²

Graf 12 Četnost výskytu témat v článcích od 301 cm² do 600 cm²

Graf 13 Četnost výskytu témat v článcích nad 601 cm²

Výsledky *kvantitativní části výzkumu* naznačují, že sice celková četnost výskytu článků týkajících se seniorů byla vyšší v minulosti, detailnější zkoumání zjištěných údajů ale ukazuje, že se jednalo především o velmi stručné články o vyznamenáních nebo o životním jubileu seniorů nebo o krátké zprávy z černé kroniky. Obsáhlejší články věnované ekonomickým otázkám, životním příběhům nebo rozhovorům se seniory jsou podstatně více zastoupeny v současnosti.

5 DISKUZE O VÝSLEDKÁCH SMÍŠENÉHO VÝZKUMU, SEBEREFLEXE VÝZKUMNÍKA A DOPORUČENÍ PRO PRAXI SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY

Zde bych se chtěla pokusit diskutovat a zhodnotit, které stereotypy spojované se seniory, uvedené v teoretické části mé práce, jsem při svém výzkumu našla, a které ne. Určitě mohu říct, že se ani v současném ani v minulém mediálním obrazu neobjevuje mýtus neužitečného času (když senior nechodí do práce, tak nic nedělá). Stejně je to s mýtem ignorance (když už nepracuje, nemusíme si ho všímat) a mýtem zjednodušené demografie (stáří začíná v den, kdy člověk dosáhl hranice věku pro odchod do důchodu). Noviny naopak uváděly a uvádějí řadu případů aktivních lidí v seniorském věku. Ti se dále věnují svému oboru, ve kterém dosáhli významných výsledků, nebo se prostě jen věnují práci, která je těší. Také celkové hodnocení přínosu práce lidí v seniorském věku pro společnost je spíše pozitivní než negativní.

Články z minulosti i ze současnosti týkající se názorů seniorů stejně jako články věnující se v současnosti jejich politickým názorům, popírají stereotypní představu, že staří lidé jsou vyřazení z mnoha oblastí veřejného života. Absence článků týkajících se politických názorů seniorů v minulosti je daná spíše dobovými podmínkami než vyřazením seniorů jako jedné specifické skupiny z politického dění. V tehdejší tisku jsem nezaznamenala veřejnou výměnu politických názorů u žádné věkové skupiny. Stejně tak nic nepotvrzovalo stereotyp, že většina seniorů se cítí osamělá, nebo mýtus falešných představ, že starý člověk bude plně spokojen, když budou zajištěny jeho materiální potřeby.

Na druhou stranu lze říct, že mediální obraz v obou sledovaných obdobích podporuje stereotyp, podle kterého se mnoho seniorů nevyzná v současném světě. Myslím, že ho podporuje častá prezentace seniorů jako obětí různých podvodů nebo obětí vlastní neopatrnosti nebo neinformovanosti. Články mnohdy opravdu vyznívají tak, že senioři, zvláště ve stařeckém a ještě vyšším věku, nejsou schopní pochopit metody podvodníků a vyvarovat se jednání, které takové podvody na úkor seniorů umožní. Senioři jako by nebyli schopní poučit se ani z mnohokrát opakovaných rad, nesledují potřebné informace nebo je prostě odmítají přijmout.

Co se týče stereotypu, že staří lidé jsou vnitřně vyrovnanější než mladí, tak především obsáhlejší rozhovory s osobnostmi v seniorském věku otištěné v současnosti, ho potvrzují. Lidé, se kterými je rozhovor veden, skutečně působí vyrovnaně, na řadu věcí mají pevné,

dobře zdůvodněné názory podpořené velkou životní zkušeností. Ale v jejich případě se podle mého názoru nejedná o nějaký zjednodušený stereotyp, ale o pravdu, protože prostě ti lidé takoví jsou.

V určité podobě bylo možné zejména v současnosti vysledovat stereotyp, že staří lidé představují pro státní rozpočet příliš velkou zátěž. Je ale otázka, jestli je to stereotyp v negativním smyslu, tedy zavádějící zjednodušení, nebo prostý obraz reality. Vždyť v roce 2014 přibližně třetina celého státního rozpočtu ČR byla určena na výplatu důchodů⁷⁴ a podobná je i situace u nákladů na zdravotní péči. Zdravotní pojišťovny, které statisticky sledují výši výdajů na zdravotní péči na jednotlivé věkové skupiny pojištěnců, zaznamenávají nejvyšší výdaje na muže ve věkové skupině 60 - 64 let a na ženy ve věku 65 – 69 let⁷⁵. Navíc články nevyznívají tak, že by se měly výdaje za seniory omezovat způsobem, že důchody nebo zdravotní péče se prostě přestanou platit. Vždy jsou tyto náklady prezentovány jako věc, kterou je naprosto nezbytné z veřejných prostředků hradit. Je proto potřeba vyřešit problém, jak zajistit zdroje na příjmové straně, které tyto výdaje umožní dlouhodobě, stabilně financovat v dostatečné výši.

Dále lze pozorovat potvrzení mýtu homogenity, podle kterého jsou všichni senioři na pohled stejní, a proto mají i stejné potřeby nebo stejné problémy. Zejména u ekonomických témat byla řada skutečností prezentována tak, že bude mít nejhorší dopad na seniory bez dalšího rozlišení konkrétní, individuální situace. Příkladem mohou být zmínky o nepříznivém dopadu zdražení určité skupiny léků „na seniory“. Přitom nebylo nijak upřesněno, o jaké seniory by se mělo jednat. V reálném životě je dopad takového zdražení léků určitě diferencovaný podle individuální situace. Pracující v zásadě zdravý senior ve věku počínající stáří ho nejspíš ani nezaznamená. Pro dlouhodobě nemocného seniora ve stařeckém věku to však může být opravdu závažná komplikace ekonomické situace. Podobně zjednodušujícím způsobem jsou ale prezentovány i dopady ekonomických opatření na jiné skupiny, které jsou obecně vnímané jako sociálně zranitelné. V řadě článků se hned vedle seniorů objevovaly „rodiny s dětmi“ a „matky – samoživitelky“ opět bez jakékoliv diferenciaci.

⁷⁴ ŽÁKOVÁ, P. *Státní rozpočet 2014 v kostce*, s. 31

⁷⁵ *Výsledky zdravotnických účtů ČR 2000 až 2010*, <http://www.czso.cz/csu/2012...>

Jako zcela specifický projev mýtu homogenity pak lze vnímat prezentaci seniorů v článkách o vyznamenáních a životních jubilejních v minulosti. Články byly velmi stručné, kromě jména a funkce, kterou ten muž (opravdu výhradně muž) zastával v nomenklaturním aparátu KSČ nebo vedení nějakého národního podniku, se o vyznamenaném nebo jubilatovi nedozvídá čtenář prakticky nic. Jako by dostatečná zásluha pro udělení vyznamenání byla kariéra v KSČ a dožití se šedesátky.

A sama jsem si nejen při výzkumu témat minulosti uvědomila, jak velký rozdíl je mezi současnými novinami a novinami z doby před listopadem 1989. Nejde jen o naprosto bezobsažné články o vyznamenaných a jubilantech. Ten rozdíl je podle mého názoru hlavně v odtrženosti od normálního, praktického života lidí, od běžných, denních starostí, které jsou častým tématem novin v současnosti. Noviny v minulosti místo toho propagovaly vládnoucí ideologii. Všudypřítomné byly články o budování socialismu, boji za světový mír, nebo o všeobecném úpadku kapitalismu, nebo aspoň zmínky na toto téma prakticky v každém článku. Nejpatrnější to bylo u článků z celých novin nejobsáhlejších, které se věnovaly různým akcím SSM nebo KSČ. Obsahovaly doslovné, často celostránkové přepisy různých projevů, usnesení a podobných dokumentů. To vše vygradovalo v souvislosti s XVI. sjezdem KSČ v dubnu 1981. Časově to spadalo do období zkoumaného v kvantitativním výzkumu. Různé články o přípravě sjezdu, jeho vlastním jednání, jeho závěrech a jejich odezvě mezi občany zabíraly několik stran z osmistránkového vydání. Dnešní noviny, přes všechny sklony ke zjednodušování, povrchní senzacechtivosti, ne vždy dostatečné odbornosti novinářů a další nešvary, které jsou jim obecně, a často právem vytýkány jsou nesrovnatelně informačně obsažnější, užitečnější a přínosnější jako zdroj zajímavých myšlenek a názorů. Protože od listopadu 1989 už uplynulo více než 25 let, ten rozdíl si běžně neuvědomuji, stejně jako podle mého názoru většina lidí. Jistě pro mě bylo přínosné si ten rozdíl připomenout.

Teprve při vlastním provádění výzkumu jsem si uvědomila, s jak velkým množstvím výtisků novin a tím pádem i velkým objemem dat budu pracovat. Navíc, kromě kvalitativního výzkumu témat současnosti, bylo potřeba pracovat hlavně v MZK, protože výtisky novin byly k dispozici pouze prezenčně do studovny. Naštěstí se ukázalo, že prostředí studovny MZK je velmi příjemné a je možné v něm v klidu pracovat tak, jak jsem potřebovala. Na velkých stolech bylo dost místa jak na svázané výtisky novin, tak na záznamový arch a další pomůcky jako bylo třeba i obyčejné pravítko pro určení velikosti článku. Nebyl problém ani fotografovat si články, které jsem později využila pro

kvalitativní výzkum témat minulosti. Ocenila jsem i internetový systém objednávek svazků ze skladu. Vždy, když jsem do knihovny přišla, byly objednané svazky připravené, nikdy jsem do knihovny nešla zbytečně. Ochotný a vstřícný byl také personál, knihovnice a knihovníci MZK.

Při výzkumu témat minulosti jsem ale narazila na problém technického rázu. Tehdejší noviny mají oproti současnosti podstatně hůře čitelné písmo. Bylo menší, navíc nestejně velké, řádky nebyly rovné a kvalita tisku byla obecně horší, písmena působí rozpitě. Nejhorší to bylo u článků pro kvalitativní výzkum, které jsem si fotografovala a pro další využití tiskla. I přes úpravu snímků v programu pro editaci digitálních fotografií před vlastním tiskem, číst články vytištěné z běžné laserové tiskárny vyžadovalo značné soustředění.

Jako pozitivní moment, který mě příjemně překvapil, bych hodnotila také bezproblémové fungování předplatného. Všechny výtisky za celého půl roku jsem vždy už ráno našla v poštovní schránce. Milé bylo i to, když jsem při práci s novinami z osmdesátých let narazila na nějakou věc, na kterou jsem si vzpomněla, že jsem o ní tehdy jako dítě sama slyšela v rádiu nebo v televizi. Pokud ale bylo v nějaké situaci obtížné zůstat objektivní, tak to byl právě výzkum témat minulosti z důvodu „ideové orientace“ tehdejší MF, o které se zmiňuji výše.

Své *doporučení pro sociální pedagogy* bych pak formulovala především tak, že není možné podceňovat sílu médií a ignorovat mediální obrazy a stereotypy, které přináší. Tyto stereotypy je podle mého názoru nutné znát a počítat s nimi i v běžných situacích. Pokud jsou se seniory podle jejich mediálního obrazu spojované stereotypy, jako je to, že příliš zatěžují státní rozpočet nebo že jsou spíše chudí nebo chudobou ohrožení, lze očekávat, že je tak snáze bude vnímat většina ostatních lidí a že se tak budou spíše vnímat i senioři sami. Sociální pedagog by si toho měl být vědom při své práci s klienty. Sám by tyto stereotypy měl znát, aby se jimi nenechal ovlivnit, a aby k situaci každého klienta přistupoval se znalostí konkrétních okolností a podmínek. Určitě platí, že „*studium médií zvyšuje jedinec, skupina i celá společnost možnost kontroly nad tím, jaké interpretace světa, lidí, dějů vztahů a hodnot média nabízejí.*“⁷⁶

⁷⁶ BURTON, G., JIRÁK, J. *Úvod do studia médií*, s. 14

ZÁVĚR

Cílem mé diplomové práce bylo porovnat mediální obraz seniorů ve vybraném periodiku v minulosti, v osmdesátých letech minulého století, a v současnosti. Pro naši společnost jsou otázky spojené se seniory stále důležitější v souvislosti s vyšším podílem starších lidí v populaci České republiky a obecně se stárnutím obyvatelstva u nás stejně jako ve většině dalších evropských zemích a obecně vyspělejších zemích celého světa. Ke společenské atmosféře a k převažujícím postojům společnosti k jejím jednotlivým skupinám přispívá řada faktorů. Jedním z nich jsou bezesporu média. Mediální obraz každé společenské skupiny, ať už definované podle věku nebo podle jiného klíče - například významná profesní skupina - má bezesporu vliv na vnímání takové skupiny zbytkem společnosti stejně jako na sebevnímání této skupiny.

Cílem práce bylo také najít a zmapovat stereotypy, které mediální obraz s lidmi v seniorském věku spojoval v minulosti, a které se s nimi spojují dnes. Pro nalezení stereotypů jsem hledala témata, která se seniorů dotýkala nebo dotýkají. Kromě samotné identifikace témat spojených se seniory jsem zjišťovala, jaký je těm tématům věnovaný důraz. Jak významná se témata jeví.

Diplomová práce je rozdělena do dvou částí. První, teoretická část se zabývá teorií médií, popisuje mechanismus jejich působení na společnost. Následuje charakteristika média, které jsem zkoumala ve výzkumné části. V teoretické části byly také definovány pojmy senior a důchodce a hlavní stereotypy, které jsou s nimi běžně spojovány.

Dále jsem se zaměřila na metodologii samotného výzkumu. Nejprve jsem formulovala hlavní výzkumnou otázku a vedlejší výzkumné otázky. Vedlejší výzkumné otázky jsem zvolila tak, aby umožnily nalézt dílčí odpovědi vedoucí k zodpovězení hlavní výzkumné otázky. Popisuji strategii smíšeného výzkumu, který je kombinací kvalitativní a kvantitativní výzkumné strategie. Vysvětluji, že ve výzkumné části je rozhodující kvalitativní část, kde provádím případovou studii zaměřenou na podrobný popis a rozbor dvou případů včetně jejich porovnání. Na kvalitativní výzkum pak navazuje výzkum kvantitativní. Cílem kvantitativního výzkumu je odpovědět na některé vedlejší výzkumné otázky. Ve výzkumné části práce jsou nejprve v kvalitativní části výzkumu nalezena témata, která byla se seniory spojována v minulosti, a která jsou s nimi spojována v současnosti. Následně jsem v kvantitativní části výzkumu zjišťovala, jaká je obecně

tématu seniorů věnována pozornost a jaká důležitost je věnována jednotlivým tématům zjištěným v kvalitativní části výzkumu.

Výsledky této práce ukazují, že témata spojovaná se seniory v minulosti a v současnosti se částečně změnila. V minulosti hrála podstatnou roli témata vyznamenání nebo životního jubilea, většinou spojená s ideovou angažovaností vyznamenaného nebo jubilanta. Dnes jsou naproti tomu významnější témata spojená s ekonomickou situací seniorů. Témata, která jsou spojována se seniory stejně v minulosti i v současnosti, jsou především úmrtí známých, slavných osobností a kriminalita a právo. Zatímco téma úmrtí známých, slavných osobností s sebou podle mého názoru nepřináší žádný ve výsledku škodlivý stereotyp, který by mohl nepříznivě ovlivnit chování zbytku společnosti k seniorům, prezentace tématu kriminality a práva může vést ke stereotypní představě, že senioři nerozumí současnému světu, nevyznají se v něm. Stejně tak u prezentace ekonomických témat spojených se seniory je určité riziko, že mediální obraz seniorů začne podporovat stereotypní představu, že staří lidé znamenají příliš velkou zátěž pro státní rozpočet. To by mohlo vést k nežádoucímu poklesu mezigenerační solidarity jinak nezbytné pro fungování společnosti tak, jak ji známe dnes.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Active Ageing, A Policy Framework* [online]. World Health Organization, 2002 [cit. 15. 1.2015]. Dostupné z: http://whqlibdoc.who.int/hq/2002/who_nmh_nph_02.8.pdf
- BEDNAŘÍK, P., JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, B. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, 439 s. ISBN 978-80-247-3028-8.
- BERGENER, M., ERMINI, M., STÄHELIN, H. F. *Dimensions in aging*. London: Academic Press, 1986, 20, 307 s.
- BERGER, P. L., LUCKMANN, T. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, 214 s. ISBN 80-85959-46-1.
- BURTON, G., JIRÁK, J. *Úvod do studia médií*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2001, 391 s. ISBN 80-85947-67-6.
- ČSN ISO 690. *Informace a dokumentace – Pravidla pro bibliografické odkazy a citace informačních zdrojů*. Praha: Úřad pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví, 2011.
- Databáze dynamických grafů, Kolik jsem si mohl koupit...?* [online]. Praha: Český statistický úřad. Poslední změna 17. 6.2013 [cit. 17. 2.2015]. Dostupné z: http://csugeo.i-server.cz/csu/dyngrafy.nsf/graf/mzdy_1960_
- DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 4., nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2011, 372 s. ISBN 978-80-246-1966-8.
- Důchodové pojištění* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 15. 1.2015]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/3>
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výskumu*. 4., rozš. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2008, 269 s. ISBN 978-80-223-2391-8.
- Gazda su já starý* [online]. [cit. 15. 1.2015]. Dostupné z: <http://www.hradistan.cz/cd08.htm>
- HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990, 407 s. ISBN 80-7038-158-2.

HAŠKOVCOVÁ, H. *Sociální gerontologie, aneb, Senioři mezi námi*. 1. vyd. Praha: Galén, 2012, 194 s. ISBN 978-80-7262-900-8.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-7367-040-2.

HENDL, J. *Přehled statistických metod zpracování dat*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 583 s. ISBN 80-7178-820-1.

JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, B. *Média a společnost*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, 207 s. ISBN 80-7178-697-7.

KAŠÍK, M. *Historie deníků k 1. 3.2010* [online]. *Strategie: marketing - reklama - média*. 2010, roč. 18, č. 32. Praha, ISSN 1210-3756 [cit. 29. 1.2015]. Dostupné z: https://is.vsfs.cz/el/6410/leto2013/B_VyM/um/Historie_deniku_2009.doc

KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*. 6. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1998, 862 s. ISBN 80-04-26710-6.

MCLUHAN, M. *Understanding media: the extensions of man*. 8. print. New York: New American Library, 1964, 318 s.

MCQUAIL, D. *Úvod do teorie masové komunikace*. 2. vyd. Praha: Portál, 1999, 447 s. ISBN 80-7178-714-0.

Media projekt: 2. a 3. čtvrtletí 2014 [online]. MEDIAN, STEM/MARK [cit. 15. 1.2015]. Dostupné z: http://www.unievydavatelu.cz/gallery/files/MP_2-3-2014-Prezentace_v05m.pdf

MIČIENKA, M., JIRÁK, J. *Základy mediální výchovy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 295 s. ISBN 978-80-7367-315-4.

MÜHLPACHR, P., BARGEL, M. *Senioři z pohledu sociální pedagogiky*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011, 146 s. ISBN 978-80-87182-21-5.

NEBOJSA, B. *Normalizace, to je ono!*. 1. vyd. Tišnov: Sursum, 2001, 110 s., [8] s. obr. příl. ISBN 80-85799-93-6.

REIFOVÁ, I. *Slovník mediální komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 327 s. ISBN 80-7178-926-7.

Rudé právo: ústřední orgán Komunistické strany Československa [online]. Praha: Ústřední výbor KSČ, roč. 61, č. 27, ISSN 0032-6569, [cit 24. 1.2015], Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1981/2/2/1.png>

SCHULZ, W. *Analýza obsahu mediálních sdělení. 2.*, přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2004, 149 s. ISBN 80-246-0827-8.

SAK, P., KOLESÁROVÁ, K. *Sociologie stáří a seniorů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012, 225 s. ISBN 978-80-247-3850-5.

SEDLÁKOVÁ, R. *Obraz seniorů a stáří v českých médiích aneb přispívají mediální obsahy k vytváření věkově inkluzivní společnosti?* [online]. Olomouc: Katedra žurnalistiky, Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci [cit. 24. 1.2015]. Dostupné z: http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Bocak1/pdf_doc/sedlakova.pdf

TRAMPOTA, T., VOJTĚCHOVSKÁ, M. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 293 s. ISBN 978-80-7367-683-4.

Úřední věstník Evropské unie, L 298/20 [online]. Evropská unie [cit. 29. 1.2015]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008AP0286&qid=1422562442744&from=EN>

VIDOVIČOVÁ, L. *Stárnutí, věk a diskriminace - nové souvislosti*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2008, 233 s. ISBN 978-80-210-4627-6.

Výsledky zdravotnických účtů ČR 2000 až 2010, 3.1. Výdaje na zdravotní péči podle hlavních skupin diagnóz MKN-10 [online]. Praha: Český statistický úřad. Poslední změna 17. 5.2012 [cit. 15. 1.2015]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/publ/3306-12-r_2012

WILLIAMSON, J. B. *Aging and society: an introduction to social gerontology*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1980, 8, 450 s.

Zákon č. 84 ze dne 26. června 1968, kterým se mění zákon č. 81/1966 Sb. o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích [online]. ČSSR [cit. 15. 1.2015]. Dostupné z: <http://www.koncelik.eu/zakon-84-1968/>

Zákon č. 127 ze dne 13. září 1968, o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředků [online]. ČSSR [cit. 15. 1.2015]. Dostupné z: <http://www.koncelik.eu/zakon-127-1968/>

ŽÁKOVÁ, P. *Státní rozpočet 2014 v kostce* [online]. Praha: Ministerstvo financí, 2014, 39 s., ISBN 978-80-85045-60-4 [cit. 15. 1.2015]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/o-ministerstvu/vzdelavani/rozpocet-v-kostce/statni-rozpocet-v-kostce-2014-17501>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1 Časový harmonogram průběhu smíšeného výzkumu	30
---	----

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 Celkový počet výskytů témat spojených se seniory	59
Graf 2 Relativní četnost výskytů témat spojených se seniory	59
Graf 3 Umístění témat spojených se seniory v rámci periodika	60
Graf 4 Relativní četnost výskytu témat spojených se seniory v rámci periodika	60
Graf 5 Četnost výskytu témat spojených se seniory na první straně	61
Graf 6 Četnost výskytu témat spojených se seniory na stranách 2 a 3	61
Graf 7 Četnost výskytu témat spojených se seniory na dalších stranách.....	62
Graf 8 Rozsah článků dotýkajících se seniorů.....	62
Graf 9 Relativní četnost rozsahů článků	63
Graf 10 Četnost výskytu témat v člancích do 100 cm ²	63
Graf 11 Četnost výskytu témat v člancích od 101 cm ² do 300 cm ²	64
Graf 12 Četnost výskytu témat v člancích od 301 cm ² do 600 cm ²	64
Graf 13 Četnost výskytu témat v člancích nad 601 cm ²	64

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA 1 ROZŘAZOVÁNÍ ČLÁNKŮ PODLE TÉMAT

PŘÍLOHA 2 ZÁZNAMOVÝ ARCH PRO TÉMATA SOUČASNOSTI

PŘÍLOHA 3 ZÁZNAMOVÝ ARCH PRO TÉMATA MINULOSTI

PŘÍLOHA 1 ROZŘAZOVÁNÍ ČLÁNKŮ PODLE TÉMAT

